

”Att få ett gott hem ...”

**Finska krigsbarnsadoptioner i Stockholm
1946–1947**

Suvi Virkamäki

**Web Reports No. 7
Siirtolaisuusinstituutti 2005**

Suvi Virkamäki

”Att få ett gott hem...”

Finska krigsbarnsoptioner i Stockholm 1946–1947

© Suvi Virkamäki

Innehållsförteckning

Inledning	4
Tidigare forskning	5
Syfte och undersökningsfrågor	8
Källmaterial och avgränsningar	10
Metod	13
Bakgrund	14
Finland i krig	14
Svensk krigsbarnshjälp på 1920-talet	16
Hjälpkommittén för Finlands barn	16
Adoptionslagstiftning i Sverige under 1940-talet och Samnordiska avtalet 1931	18
Undersökningen	20
Finska krigsbarnsoptioner i Stockholms stad 1946-47	20
Finska krigsbarn i Stockholm.....	20
Fosterföräldrarna	24
Finska biologiska föräldrarna.....	27
”Ett gott hem” och ”barnets bästa”	30
Svenska fosterföräldrar och myndigheter	30
Svenska fosterföräldrarnas adoptionsmotiv och strategier	31
<i>Svenska myndighetsargument</i>	34
Finska biologiska föräldrar och myndigheter.....	36
<i>Finska biologiska föräldrar och skälet till bortadoption</i>	37
<i>Finska myndighetsargument</i>	39
Tvister i Stockholms rådhusrätt 1946-47 angående optioner av finska krigsbarn	40
Finska myndighetsargument mot adoption.....	41
Svenska fosterföräldrarnas och myndigheternas argument för adoption.....	45
Sammanfattning	49
Källor och litteratur	55
Bilagor	57

Inledning

Ni får inte taga tillbaka Martti. Aldrig.

Martti skall få hälsa på de sina i Finland så fort förbindelserna är bättre. Han skall aldrig glömma de sina där och att hans fosterland är Finland.

Låt oss få adoptera honom. Det finns ju så många barn i Finland. Jag och min make förstår ju ni behöver dom, men inte Martti. Snälla, rara ni låt oss få Martti.¹

Denna adoptionsansökan skickades till Stockholms Rådhusrätt den 23 december 1945. Det var dags att börja hemkalla de finska krigsbarnen, som tillfälligt hade fått sin fristad i Sverige undan kriget i Finland. Skrivaren var en fostermamma till den finska pojken, som hade kommit till hennes svenska hem som krigsbarn i februari 1942. Han var vid ankomsten två år gammal och skulle nu, som sexåring, skickas tillbaka till sina biologiska föräldrar i Finland. Fosterföräldrarna var gifta och hade inga egna barn. Fosterpappan var trettio år gammal och arbetade som verkmästare. Fostermamman var hemmafru och trettiosju år gammal. Familjen ägde en sommarstuga på Ingarö. Marttis biologiska pappa hade stupat i kriget och biologiska mamman var änka och hade ytterligare tre barn. Pojken hade besökt sin finska familj i Finland, men enligt fostermamman var pojkens nerver förstörda efter besöket. Den biologiska mamman hade gett sitt medgivande till adoptionen. Barnavårdsmannen skriver att pojken verkar vara helt invuxen i hemmet och sökandena verkar vårda och måna om honom på bästa sätt. Barnavårdsmyndigheterna i Finland hade gett sitt yttrande och förordat adoptionen. Martti blev adopterad av sina fosterföräldrar i Sverige.²

Detta fall är bara ett av de många svenska adoptionsärendena av finska krigsbarn. Sammanlagt flyttades under åren 1941 till 1948 ca 70 000 finska barn bort från kriget i Finland till det trygga Sverige. Den 1 oktober 1948 upphörde barnflyttningarna, tre år efter kriget. Men fortfarande år 1949 fanns mer än 15 000 finska barn kvar i Sverige.³ Denna uppsats kommer att handla om de finska krigsbarn som blev adopterade av sina svenska fosterföräldrar och blev således kvar i Sverige.

¹ Stockholms Rådhusrätts 1 avd. Protokoll, Dombok 1946 Juli-Dec. 2 del, Rot I (AI:125) dom 14/11 1946

² Stockholms Rådhusrätts 1 avd. Protokoll, Dombok 1946 Juli-Dec. 2 del, Rot I (AI:125) dom 14/11 1946

³ Edvardsen Liikkanen, Annu, *Med lapp om halsen (Det får inte hända igen), 70.000 finska krigsbarn 1939-1946* (Helsingborg 1995) s. 23

Tidigare forskning

Det finns väldigt mycket skrivet om finska krigsbarn, särskilt när det gäller biografier och egna berättelser i skönlitterär form. De finska krigsbarnen har varit en tacksam undersökningsgrupp särskilt inom det beteendevetenskapliga forskningsområdet. Lillemor Lagnebro har i sin avhandling *Finska krigsbarn* (Umeå 1994) undersökt vilka spår krigsbarns upplevelser i barndomen lämnade i form av psykologiska svårigheter, identitetsuppfattningar och anpassning till samhället. Enligt Lagnebro gestaltades t.ex. separationstraumat i samband med resan till Sverige i form av reaktioner som förtvivlan, skuld och förlust, där skulden hade den mest laddade betydelsen. Krigsbarnet kände skuld för att ha övergivit sina föräldrar och sitt hemland. Efteråt har detta fått sådana konsekvenser som t.ex. rotlöshet, osäkerhet och förlust av sammanhang, d.v.s. man vet inte var man hör hemma. Lagnebro menar att det ytterst handlar om en förlust, som inte har kompensrats. Detta blev kvar som en existentiell längtan efter något för alltid förlorat.⁴ Forskaren tar också upp diskrimineringstemat, där speciellt just det finska språket var stigmatiserande: ”Jag är ett finskt krigsbarn och förväntar mig inget annat än särbehandling. Kanske kommer jag någon gång i framtiden att bli svensk och kunna bjuda tillbaka, bjuda på något som reducerar den skuld jag fått mig till del.”⁵

Två böcker som används flitigt som referensmaterial här i Sverige är Pertti Kavéns *70 000 små öden* (Högfors 1994) och Annu Edwardsen Liikkanens bok *Med lapp om halsen (Det får inte hända igen) 70 000 finska krigsbarn 1939-1946* (Helsingborg 1995). Kavén beskriver hela händelseförloppet och den offentliga diskussionen angående barnförflyttningarna. Man har försvarat transporterna med att de finska krigsförhållandena var så svåra och att det inte fanns något annat vettigt alternativ till barnförflyttningen. Kavén har en annan åsikt. Han menar att det inte var nödvändigt att skicka alla möjliga barn till Sverige, speciellt inte landsbygdsbarn. Enligt Kavén blev barnförflyttningarna en modefluga och anledningarna för att sända iväg barnen stod inte alltid i rimlig relation till behovet. Bästa motivet hade överföringarna av de allra sjukaste finska barnen. Tuberkulosen var en ständig plåga under krigsåren. Kavén frågar sig om Sverige hade kunnat förmedla hjälp direkt till Finland och menar att fast Sverige var neutralt, så kunde övervakningen av hjälpinsatserna skötas av Röda Korset. Så hade man gjort i Grekland 1942. Då hade man försäkrat sig om att förnödenheterna

⁴ Lagnebro, Lillemor, *Finska krigsbarn* (Umeå 1994) s. 156-161

⁵ Lagnebro 1994, s. 160

hade hamnat hos de behövande, d.v.s. alla dessa barn och deras mammor. I allmänhet befarades nämligen att just förnödenheterna skulle hamna vid fronten.

Kavén kritiserar finska politiker för det faktum att beslutet att skicka barnen till Sverige togs av endast *en* minister. Det förekom inga underhandlingar med riksdagen i ärendet. Finska staten ingrep även genom censurbeslut mot åsikter som var negativa till barnförflyttningar. Särskilt när det var tal om vilka följder barnförflyttningarna skulle få i framtiden. Barnförflyttningarna var en stor förlust för Finland, eftersom vart fjärde barn stannade i Sverige, antingen som foster- eller adoptivbarn. Sammanlagt gällde det ca. 15 000 barn.⁶ Annu Edvardsen Liikkanen intervjuade drygt fyra hundra krigsbarn innan hon började skriva sin bok *Med lapp om halsen*. Hon tar också upp i sin bok samma psykologiska problem och efterdyningar som forskaren Lagnebro. Enligt Lagnebro drabbades naturligtvis inte alla krigsbarn lika hårt, men att det är dags att lyfta upp och kritiskt granska den stora grupp som faktiskt fick bestående skador. Edvardsen Liikkanen vill absolut inte anklaga någon, det var bara det att hela situationen var så fel. Hon menar att om situationen skulle uppstå idag, så hade vi i alla fall kännedom om vilka negativa effekter det skulle åstadkomma.⁷ Hon säger själv i förordet i sin bok: ”Misstaget med de finska krigsbarnen får inte upprepas, vare sig i stor skala som den här relaterade masstransporten eller i enskilda fall. Kanske någonting att tänka på vid hanteringen av våra ’vanliga’ fosterbarn...”⁸ Både Kavén och Edvardsen Liikkanen är själva finska krigsbarn.

Monika Janfelts avhandling *Stormakter i människokärlek. Svensk och dansk krigsbarnhjälp 1917-1924* (Åbo 1998) handlar om de första barnförflyttningarna, som gjordes från det krigshärjade Centraleuropa till Sverige och Danmark. Barnförflyttningarna var en viktig del av de nordiska ländernas humanitära insatser under första världskriget. Sverige var i högsta grad inblandad i detta arbete. Dels jämför Janfelt två nordiska länder med varandra och dels behandlar hon dem som en nordisk enhet, vilket kan sättas i ett europeiskt sammanhang. Janfelt strävar efter att behandla ämnet både på ett internationellt politiskt plan, på ett nationellt hjälporganisationsplan och på lokal- och individnivå. ”Barnförflyttningarna speglar både de sociala och politiska problem och omvälvningar som Europa stod inför på 1920-talet, samtidigt som de visar på ett viktigt skede i statsmaktens förhållande till internationellt

⁶ Kavén, Pertti, *70 000 små öden. Finlands krigsbarn*. (Högfors 1994) s. 159-164

⁷ Edvardsen Liikkanen 1995, s. 126-128, 132

⁸ Edvardsen Liikkanen 1995, s. 6

hjälparbete.”⁹ Inom landet hade man redan tidigt använt barnförflyttningar av myndigheter och filantropiska föreningar för att lösa sociala och politiska problem. Borgerskapets roll som fosterföräldrar för fattiga barn hade grunden i det filantropiska arbetet, där samhällets bättre bemedlade tog hand om barnen för samhällets mindre bemedlade. Janfelt menar att det fanns redan färdiga och beprövade modeller som kunde användas, när första världskriget bröt ut. I slutet på 1800-talet grundades Röda Kors –organisationer i skandinaviska länderna och det internationella samarbetet inleddes. Detta filantropiska arbete gav borgerskapets kvinnor en möjlighet att driva socialpolitik offentligt. Att arbeta aktivt med krigsbarnshjälpen gav också medlemmarna tillfälle att delta i fredsprocessen och på så sätt påverka den europeiska storpolitiken. Både män och kvinnor deltog i arbetet, men på de ledande posterna satt endast män. Myndigheterna granskade inte bara de som behövde hjälp utan också fosterföräldrarna. Även arbetarrörelsen engagerade sig i krigsbarnsverksamheten. I Sverige deltog Landsorganisationen inte alls i samma omfattning som den motsvarande danska broderorganisationen. Röda Korset i Sverige hade inte arbetarbefolkningens förtroende. I Danmark var samspelet smidigare mellan socialdemokratin och de borgerliga partierna.

Filantropin började få en annan form i början av 1920-talet. Enligt Janfelt hade den nya filantropin positivare inställning till samarbete med statliga eller kommunala myndigheter. Den hade även en öppnare attityd, när det gällde ekonomiska bidrag från allmänheten. Förr var filantropin något för de egna borgerliga leden. Barnet fick också en ny känslomässig betydelse och ställdes i främsta ledet bland krigets offer och hjälpbehövande. Det borgerliga barndomsidealet var i fara och skulle räddas. Krigsbarnen sågs inte som flyktingar utan de var de nya nationsbyggarna. Barnomhändertagande, utrikespolitik och filantropi kunde sammanföras i krigsbarnshjälpen. Sverige och Danmark var måna om sin neutralitet och på det här sättet kunde de agera på den europeiska scenen som stormakter i människokärlek.¹⁰

I mitt arbete om finska krigsbarn och deras adoptioner i Sverige kommer jag även att undersöka tankegångarna kring uttrycken ”ett gott hem” och ”barnets bästa”. Cecilia Lindgren har i två olika undersökningar, *“Han slösar all sin kärlek på gossen”, Adoptionsärenden behandlade vid Stockholms rådhusrätt 1925* (1996) och *What is “in the best interest of the child”, Notions of biological and social kinship in Swedish adoption policy 1917-1970* (2001) behandlat just frågorna kring ”barnets bästa”. Lindgren undersöker hur syn på barn, barndom

⁹ Janfelt, Monika, *Stormakter i människokärlek. Svensk och dansk krigsbarnhjälp 1917-1924* (Åbo 1998) s. 9

¹⁰ Janfelt 1998, s. 40-41,49,219,221-222,231

och föräldraskap kommer till uttryck i adoptionshandlingarna och vilka innebörden har begreppet ”barnets bästa” haft under undersökningsperioden. Vad var barnets värde enligt den svenska normen? Hon menar att ”barnets bästa” inte kan endast preciseras utifrån vad som är bra för ett barn utan också vad som anses vara föräldrarnas, familjens och samhällets bästa.¹¹ I arbetet *”Han slösar all kärlek på gossen” Adoptionsärenden behandlade vid Stockholms rådhusrätt 1925* undersöker Lindgren adoptionerna såsom ett historiskt samhällsligt fenomen.¹² Mer utförligt tar jag upp hennes undersökning om detta ämne i avsnittet som handlar om adoptionslagstiftningen i Sverige.

Syfte och undersökningsfrågor

Det finns ingenting skrivet om finska krigsbarn och deras adoptioner i Sverige ur ett historievetenskapligt perspektiv. Under åren 1946-47 adopterades i Stockholms län största andelen av finska krigsbarn i hela Sverige.¹³ Materialet är väldigt stort, så jag har i detta arbete koncentrerat mig på att undersöka framför allt Stockholms stads finska krigsbarnsadoptioner, vilka togs upp i Stockholms Rådhusrätt. Enligt det Samnordiska avtalet 1931 behandlades alla finska krigsbarnsadoptionsärenden i svensk domstol. Den kvantitativa delen av undersökningen är viktig för att kunna få struktur på problematiken kring de adoptionsmotiv och strategier som de svenska fosterföräldrarna använde sig av och av vilka anledningar barnen blev bortadopterade. Vilka var de finska krigsbarn som skulle adopteras? Vilka var fosterföräldrarna i Sverige och de biologiska föräldrarna i Finland? Det är väsentligt att veta hur gamla barnen var, hur länge de hade varit hos fosterföräldrarna innan adoptionsansökan skickades in till rådhusrätten och hur föräldrakategoriernas sociala situation såg ut.

”Barnets bästa” som en definition kommer från svensk adoptionslagstiftning, men uttrycket finns även med i de finska barnavårdsmyndigheternas rapporter. Likaså använde de finska biologiska föräldrarna formuleringen i sina adoptionsmedgivanden. Uttrycket ”ett gott hem”

¹¹ Lindgren, Cecilia, *”Han slösar all sin kärlek på gossen”*, *Adoptionsärenden behandlade vid Stockholms rådhusrätt 1925* (Linköping Universitet 1996)

¹² Lindgren, Cecilia, “What is ‘in the best interest of the child’, Notions of biological and social kinship in Swedish adoption policy 1917-1970” (2001) Red. Söderlind, Ingrid, *Uppväxt, familjeformer och barns bästa. Om familjeliv som offentlig angelägenhet och vardaglig praktik.* (Institutet för framtidsstudier, Stockholm 2002)

¹³ Hjälpkommittén för Finlands barn arkiv, F VI: 1-2 Handlingar rörande adoptionsärenden, Förteckning över barn som skola adopteras av sina fosterföräldrar länsvis

dyker upp ideligen i barnavårdsmyndigheternas rapporter, där både fosterföräldrarna i Sverige och biologiska föräldrarna i Finland granskas, för att få reda på vilka av föräldrakategorierna kunde ge barnet den uppfostran och de medel som samhället krävde. Jag kommer att undersöka olika adoptionsargument från fyra olika kategorier: fosterföräldrarna, biologiska föräldrarna, svenska- och finska myndigheter. Fanns det skillnader mellan föräldrakategorierna och myndigheterna sinsemellan och hur skilde sig det svenska och finska sättet att precisera ”ett gott hem” och ”barnets bästa”? Finska barnavårdsmyndigheterna skulle alltid enligt lagen tillfrågas i adoptionsärenden gällande finska barn, som skulle adopteras till Sverige, innan domstolen i Sverige skulle besluta i frågan. Huvudsyftet med uppsatsen är att undersöka hur definitionerna ”ett gott hem” och ”barnets bästa” som huvudargument användes i finska krigsbarnsadoptionsärenden.

I vissa särskilda fall uppstod konflikter mellan de svenska och de finska myndigheterna, när fosterföräldrarna ville adoptera barnet och de finska barnavårdsmyndigheterna nekade adoptionen. Jag kommer att undersöka anledningen till detta och hur man såg till ”ett gott hem” och ”barnets bästa” i dessa fall. Dessa tvister provades på nytt i Stockholms rådhusrätt. De svenska fosterföräldrarna argumenterade starkt angående dessa tvistemål. Mitt syfte är att granska dessa konfliktfall och undersöka hur man såg på ”barnets bästa” ur fosterföräldrarnas perspektiv och ur svenskt- och finskt myndighetsperspektiv.

Var adoptionerna bara en panikhandling från de finska biologiska föräldrarnas sida på grund av de svåra förhållandena efter kriget? Eller var det den svenska sidans definitioner på ”ett gott hem” och ”barnets bästa” som styrde. Den frågan har hängt i luften i nära sextio år. Frågan är också aktuell för forskningen kring adoptionsfrågorna i Sverige och det svenska samhällets hållning till ”barnets bästa” under undersökningsperioden. Här är det också intressant att jämföra två nordiska länder, Sverige och Finland. Länderna sinsemellan var rätt så lika vad gäller sociala frågor, men hade helt skilda samhälleliga utgångspunkter direkt efter andra världskriget.

Mina undersökningsfrågor är:

- Hur många finska krigsbarn adopterades i Stockholms stad under åren 1946-47?
- Vilka barn adopterades? Hur gamla var barnen vid adoptionsansökan och vid ankomsten? Hur länge hade barnen vistats hos fosterföräldrarna?
- Vem adopterade? Vad hade de svenska adoptivföräldrarna för yrke, ålder och familjesituation?
- Vilka var de biologiska finska föräldrarna? Hur såg deras familje- och sociala situation ut efter kriget?
- Vilka adoptionsmotiv och strategier använde de svenska fosterföräldrarna sig av? Hur argumenterade de för ”barnets bästa”?
- Hur definierade svenska myndigheter ”ett gott hem” och ”barnets bästa”?
- På vilka grunder bortadopterades barnen? Vad var ”barnets bästa” för de finska biologiska föräldrarna?
- Hur definierade de finska myndigheterna ”ett gott hem” och ”barnets bästa”?
- Hur diskuterades ”ett gott hem” och ”barnets bästa” både från svenskt och finskt håll? Kan man se en gemensam linje eller skiljer sig ländernas myndigheter åt i sitt sätt att argumentera?
- Vilka konflikter uppstod mellan Sverige och Finland angående adoptionerna? Vilka argument var mest framgångsrika för respektive parter?

Källmaterial och avgränsningar

Hur definierar man ett finskt krigsbarn? I mitt arbete kommer jag att använda uttrycket ”ett finskt krigsbarn”. Det fanns nämligen även andra krigsbarn i Sverige under undersökningsperioden, t.ex. krigsbarn från Tyskland (oftast hade dessa barn norsk mamma och tysk pappa) och i undersökningsmaterialet fanns även adoptionsansökningar för dessa barn.¹⁴ Min undersökning rör endast de finska krigsbarnen. Min precisering för ett finskt krigsbarn är ett barn, som var finsk medborgare, som skickades från Finland till Sverige undan kriget och placerades *temporärt* i ett svenskt fosterhem, barnhem eller barnsjukhus.

¹⁴Stockholms Rådhusrätt 1 avd. Protokoll, Domböcker 1946-1947, Rotel I-IV

Dessa barn fanns redan hos fosterföräldrarna när adoptionsansökan lämnades in. Största delen av dessa finska krigsbarn kom via Hjälpkommittén för Finland barn, men flera av dem kom även på privat väg eller via olika företagens eller religiösa samfundens fadderverksamhet. Gemensamt för dessa barn var att vistelsen i Sverige var tillfällig, förknippat med kriget och att de skulle hem till Finland när kriget var slut. Jag har inte tagit med de adoptionsfall, där t.ex. den finska familjen hade svenska släktingar, som ville adoptera barnet eller föräldrarna/mamman/pappan/förmyndaren bodde i Sverige, men var finsk medborgare. Jag använder inte barnets riktiga namn, utan annat namn som börjar med samma begynnelsebokstav. Samma sak gäller även fosterföräldrarnas namn. I vissa fall hänvisar jag till barnets krigsbarnnummer. Varje finskt krigsbarn hade sitt speciella nummer, som användes i de officiella dokumenten. Numret var också skrivet på den bruna adresslappen, som barnet hade runt halsen, när hon eller han kom till Sverige. Detta gäller endast material från Hjälpkommitténs för Finlands barn arkiv, som finns i Riksarkivet. I detta arkiv finns brevväxlingen mellan de finska och de svenska myndigheterna. Ett sådant brev kunde innehålla ärenden gällande flera olika barn.

Jag har koncentrerat undersökningen till åren 1946-47, direkt efter krigsslutet, då man började hemkalla de finska krigsbarnen åter till Finland och då myndigheterna började ordna de stora barntransporterna. Det var angeläget för de svenska fosterföräldrarna att få adoptionen godkänd innan de officiella hemresorna började. Jag har valt att undersöka Stockholms stads finska krigsbarnsadoptioner. I Stockholms län adopterades flest finska krigsbarn under åren 1946-47 jämfört med andra län i landet. Att undersöka ett större område kräver ett mer omfattande arbete i ämnet.

De finska krigsbarnsadoptionsärendena finns bevarade i Stockholms Rådhusrätt, förmynderskapsavdelning och förmyndarekammarens arkiv, som finns i Stockholms Stadsarkiv. Domböckerna är uppdelade i fyra olika rotlar och dessa är i sig delade i två delar: från januari till juni och från juli till december månad. Rotlarna har delats enligt efternamnsprincipen, där adoptionsärenden placeras enligt sökandens, i dessa fall fosterföräldrarnas, efternamn. Domböckerna innehåller inte bara adoptionsärenden, utan också bl.a. omyndighetsförklaranden, testamenten och dödsförklaringar. I domböckerna finns rättens protokoll och alla bifogade bilagor sparade. Det är särskilt dessa bilagor som är intressanta för min undersökning. De utgör grunden för en både kvantitativ och kvalitativ undersökning. Bland bilagorna finns alltid en adoptionsansökan, ett medgivande av adoptionen från finska

föräldrarna/förälder/förmyndare, fosterföräldrarnas personbevis, det finska barnets personbevis och både de svenska och finska barnavårdsmyndigheternas rapporter. Ofta innehåller dessa också olika intyg från präst, läkare, arbetsgivare, vän eller grannar och andra yttranden som parterna har känt varit viktiga att framhäva. Finska krigsbarnsadoptioner är oftast märkta i materialet som ”finskt barn” eller ”finsk medborgare”.

Jag har även studerat Kuratorsexpeditionens brevväxling under åren 1946-47 mellan Hjälpkommittén för Finlands barn och Finska Socialministeriets barnflyttningskommitté. Materialet finns i Riksarkivet Hjälpkommittén för Finlands barn arkiv. Informationen och efterforskningar om barnen gick genom de båda kommittéerna, när den direkta kommunikationen mellan föräldrakategorierna inte fungerade. Många av dessa brev beskriver de olika problemen med adoptionerna och är därför relevanta för min undersökning. Brevskrivarna var myndighetspersoner både i Sverige och i Finland och representerade de officiella tankegångarna angående adoptioner i de båda länderna. Även vissa av Hjälpkommitténs konferensprotokoll kommer att användas för att belysa hur myndigheterna såg på adoptionsproblematiken. Dessa finns bevarade i Riksarkivet.

Domarna och de formella bilagorna, som t.ex. barnavårdsmyndigheternas rapporter kan tas som kvarlevor. Här ska man komma ihåg att barnavårdsmännen, som undersökte familjerna och som skrev rapporterna, var olika personer och var och en med sina åsikter om vad som var viktigt och inte viktigt att meddela. Oftast följer dessa rapporter samma schema och då är de viktigaste upplysningarna med, d.v.s. vad rätten begärde att få som information för att kunna besluta om adoption. Bland bilagorna finns privata brev, intyg och annat personligt material, som ska tas som berättande källor. Det finska materialet har oftast blivit översatt från finska till svenska. Då kan det vara möjligt att texten inte har tolkats på rätt sätt. Vad beträffar de berättande källorna, behöver dessa nödvändigtvis inte vara sanna. Men de kan, genom en analys, ge en översikt över vad de olika parterna såg som viktigt att meddela, d.v.s. angeläget att ta upp i rätten. Här om någonstans är det dags för stark källkritik: källorna har en tendens. Båda parterna, såsom föräldrakategorierna och myndigheterna i de båda länderna, har en benägenhet att framställa en situation och argumentera för sin sak på ett specifikt sätt. Men samtidigt speglar dessa argument också vad de olika aktörerna i samhället bedömde som viktigt i frågan om ”ett gott hem” och ”barnets bästa” under tidsperioden. Vi ska också notera att jag undersöker ett Stockholmsmaterial, som är specifikt för en storstad.

Metod

I början av denna uppsats kommer jag att ge bakgrund till de finska krigsbarnsflyttningarna. Krigshändelserna i Finland under åren 1940-1944 påverkade det antalet av barn, som skickades iväg till Sverige som krigsbarn. Redan under 1920-talet hade svenskarna engagerat sig i krigsbarnfrågor och det Svenska Röda Korset hade arrangerat de första krigsbarnflyttningarna. Under 1940-talet var Hjälpkommittén för Finlands barns verksamhet en naturlig fortsättning av detta arbete. Adoptionslagstiftningen i Sverige från 1940-talet och det Samnordiska avtalet 1931 var de viktigaste lagarna angående finska krigsbarnadoptioner.

I undersökningsdelen gör jag först en kvantitativ undersökning. Den kommer att ge bakgrund till de förhållanden, som fanns vid adoptionsansökan, när den skickades till Stockholms rådhusrätt. Jag anser att den kvantitativa undersökningen är nödvändig för att kunna förstå de olika föräldrakategoriernas och myndigheternas motiv och argument angående vad som ansågs vara bäst för barnet. Först kommer jag att undersöka vilka de finska krigsbarn var, som fosterföräldrarna i Stockholm ville adoptera under åren 1946-47. Jag vill komma åt statistik angående antalet adoptionsansökningar, om det var pojkar eller flickor man ville adoptera, deras ålder vid adoptionstillfället och hur länge barnet hade varit hos de svenska fosterföräldrarna. Jag kommer att beskriva vilka det var som adopterade, d.v.s. adoptivföräldrarnas ålder, yrke och familjesituation. Även de biologiska föräldrarnas yrke och familjesituation kommer att beskrivas i undersökningen. Jag studerar speciellt Stockholms Rådhusrätts protokoll i adoptionsärenden angående finska krigsbarn under åren 1946-47 för att få struktur över problematiken kring vilka adoptionsmotiv och strategier som användes av de svenska fosterföräldrarna och av vilka anledningar barnen blev bortadopterade. Jag använder en argumentationsanalys för att få svar på frågan vad som ansågs vara "ett gott hem" eller "barnets bästa" under denna tid. Jag använder rådhusrättens dokument för att analysera de svenska och finska myndigheternas resonemang för adoptionen. Här undersöker jag också om man kan se en gemensam linje eller skiljer sig länderna åt i sina sätt att argumentera. När det gäller vissa tvister i rätten angående finska krigsbarnadoptioner, kommer jag att undersöka dessa fall separat. Här argumenterade myndigheterna i båda länderna i det yttersta för sin sak och frågan om "barnets bästa" kom officiellt att preciseras klart och tydligt. Även brevväxlingen mellan de svenska och finska myndigheterna samt vissa konferensprotokoll kommer att användas för att få information om hur de båda sidorna såg på adoptionsproblematiken. Jag avslutar uppsatsen med en sammanfattning.

Bakgrund

Finland i krig

Under 1920-talet hade det diskuterats i de diplomatiska kretsarna om ett eventuellt försvarsförbund mellan Sverige och Finland. Risto Ryti, som var finansminister i regeringen Kallio 1922, hade frågat dåvarande Sveriges Helsingforsminister Henning Elmqvist ”...om Sverige hade något mera till övers för Finland än platonisk kärlek? Vore det inte tänkbart, att Sverige gjorde *något* för att förhindra, att Ryssland-Sovjetunionen inte ånyo satte sig i besittning av Finland?”¹⁵ Den allmänna svenska åsikten var att hålla sig utanför ett försvarsförbund. Finlands läge var alltför utsatt. I november 1923 blev utrikesminister Carl Hedenstierna tvungen att lämna den svenska regeringen, när han offentligt hade förespråkat ett svenskt-finskt försvarsförbund. De följande finska regeringarna inkom upprepade gånger med framställningar och önskemål om att få svenska garantier för krigsmaterielleveranser och transiteringar genom Sverige. De svenska regeringarna var beredda att ge exportlicenser för leveranser från Bofors, men undvek att uttala sig klart om några bestämda förhandsavtal.

Den europeiska storpolitiska situationen blev bara sämre och sämre under året 1939. Den finska regeringen frågade med ännu mer eftertryck den svenska motsvarigheten om militär hjälp vid en eventuell krissituation. Ålands försvar började diskuteras och området var även militärt viktigt för Sverige. Frågan var om Finland kunde räkna med att Sverige skulle bidra i Ålands försvar. Svenska regeringen var tvungen att besvara frågan med ja, men vad som vägledde regeringen var att försöka hålla Finland i den nordiska utrikespolitiska sfären istället för att bli tyskorienterat. På nyåret 1939 sanktionerades det s.k. ”Stockholmsplanen för Ålands öars försvar”, som de båda regeringarna bekräftade. Men detta beslut blev inte verifierat. Sovjet motsatte sig Stockholmsplanen och svenska regeringen lät Finland förstå att de inte kunde förvänta sig svenskt militärt ingripande angående Åland vid ett eventuellt krig mot Sovjetunionen.¹⁶

¹⁵ Carlgren Wilhelm M, *Mellan Hitler och Stalin. Förslag och försök till försvars- och utrikespolitisk samverkan mellan Sverige och Finland under krigsåren* (Uddevalla 1981) s. 5

¹⁶ Carlgren 1981, s. 6-7

När Tyskland anföll Polen den 1 september 1939, kunde Finland inte föreställa sig vilka konsekvenser detta skulle medföra för det egna landet. En vecka tidigare hade Sovjet och Tyskland undertecknat nonaggressionspakten, enligt vilken de baltiska länderna samt Finland helt enkelt skulle ingå i Sovjets intressesfär. Finska regeringens representanter åkte i skytteltrafik mellan Helsingfors och Moskva, men resorna var resultatlösa.¹⁷ Den ryske utrikesministern Molotov sa upp nonaggressionspakten med Finland med omedelbar verkan och tidigt på morgonen den 30 november anföll Sovjet Finland.

Finländarna kunde hålla sina ställningar hela krigsvintern, men den 6 mars 1940 beslöt den finska regeringen att skicka sina representanter till Moskva. Den 12 mars 1941 undertecknades ett fredsfördrag, som helt och hållet var skrivet av den ryska regeringen. Fredsvillkoren var hårda och freden kändes inte riktigt verklig i Finland. Sommaren 1940 hade Estland, Lettland och Litauen annekterats av Sovjet och dessa länder var inte längre självständiga stater. Finland gick i allians med Tyskland och fortsättningskriget var ett faktum. Under hårda strider återerövrade finländarna de landområden som de en gång hade förlorat i vinterkriget. I mitten av juni 1944 fick Finlands regering veta via Sverige att Sovjetunionen var villigt att inleda fredshandlingar. Den 19 september 1944 undertecknades vapenstillståndet. Ett av kraven från Sovjets sida var att finländarna skulle fortsätta striderna inom landet och köra bort tyskarna från Finland. Tyskarnas ”brända jordens taktik” lämnade sina spår skärskilt i norra Finland, där tyskarna brände ned hela städer och samhällen.¹⁸

När Risto Ryti var statsminister under vinterkriget kunde han konstatera att Sverige brydde sig i alla fall mer om Finland än på platoniskt nivå. Sverige gjorde en hel del för att motverka att Stalin skulle bli Finlands härskare och tillika granne till Sverige.¹⁹ Sammanlagt fick Finland olika bidrag, både kontanter och varor, från Sverige för ca 490 miljoner. Detta kan jämföras med Finlands statsbudget 1939 som uppgick till 448 miljoner kronor.²⁰ Slagordet ”Finlands sak är vår” blev välkänt. De svenska hjälporganisationerna började direkt arbeta i flera olika områden. Ett viktigt arbetsområde var att förbereda sig att ta emot finska barn från de krigsdrabbade områdena.²¹

¹⁷ Edvardsen Liikkanen 1995, s. 19

¹⁸ Lagnebro 1994, s. 11-12

¹⁹ Carlgren 1981, s. 8-9

²⁰ Lagnebro 1994, s. 16

²¹ Edvardsen Liikkanen 1995, s. 20

Svensk krigsbarnshjälp på 1920-talet

Det här med barnflyttningarna var inte något nytt för svenskarna. De hade redan 1919 fått idén att inbjuda krigsdrabbade barn till Sverige. Då var det Svenska Röda Korset som ordnade allt det praktiska runt omkring barnflyttningarna. Deras arbetsutskott vädjade till de svenska hemmen att ta emot utländska barn.²² På 1920-talet var verksamhetens arbetscentral Krigsbarnsbyrån och på lokalnivå organiserades arbetet av krigsbarnskommittéer. Dessa grundades av antingen landshövdingefruar eller av Röda Kors -organ. På länsnivå bildades lokala kommittéer eller så utsåg man olika kontaktpersoner eller ombudsmän. År 1920 ledde prins Carl arbetet och Krigsbarnsbyrån ställdes direkt under Överstyrelsen. Krigsbarnsbyrån var ansvarig för den centrala organisationen och lokalkommittéerna tog hand om barnplaceringarna.²³

Inbjudan skickades till de baltiska länderna, Polen, Tyskland, Österrike; Frankrike och Belgien. De baltiska länderna, Tyskland och Österrike antog erbjudandet och i varje land ordnades en egen organisation som valde ut barnen och genomförde läkarundersökningarna. Huvuddelen av barnen som kom till Sverige var tyska och österrikiska barn i åldern 9-14 år. En tredjedel var överklassbarn, resten tillhörde medelklassen och arbetarklassen. Man försökte även placera barnen i svenska familjer med samma klassbakgrund som de tyska familjerna hade. Året 1920 fanns ca 10 000 krigsbarn i Sverige, de flesta från Österrike.²⁴ Våren 1922 avslutades arbetet och Svenska Röda Korset lade ned Krigsbarnsbyrån. Arbetet togs åter upp år 1924, då gällande endast tyska barn. Denna gång var det de enskilda distriktstyrelserna som fick ta initiativet.²⁵

Hjälpkommittén för Finlands barn

När finska vinterkriget började utlöste det också en kedja av händelser i Sverige. Det var de olika kvinnoorganisationerna som stod i spetsen när det gällde att organisera sig för att hjälpa det krigsdrabbade Finland. I Sverige grundades en helt ny organisation, som fick namnet Centrala Finlandshjälpen. Finlands ambassadtjänsteman Eljas Erkko kunde meddela

²² Kaven 1994, s. 14

²³ Janfelt 1998, s. 99-100

²⁴ Kaven 1994, s. 14-15

²⁵ Janfelt 1998, s. 100

inrikesministeriet i Finland att svenskarna var redo att ta emot tusentals finska evakuerade barn i sina hem. Finska utrikesministeriet svarade att några barnflyttningar inte skulle komma i fråga, utan Erkko fick som uppdrag att informera svenskarna om att hjälpinsatser i samma storleksordning direkt till Finland skulle ha en större betydelse. Då reste Fredrika Bremerförbundets verkställande direktör Hanna Rydh och fru Maja Sandler, dåvarande svenska utrikesministern Richard Sändlers fru, till Finland och höll 11 december, 1939, en presskonferens i Helsingfors. De hade redan då fått ca 5000 anmälningar från olika svenska hem, som var beredda att ta emot finska krigsbarn.

I Finland grundades två dagar efteråt en privat centralorganisation som fick namnet Nordiska hjälpcentralen. Organisationens huvuduppgift var att ordna resorna av finska medborgare till Sverige. Socialministern i Finland K-A Fagerholm och den finska inrikesministern Ernst von Born gav organisationen både befogenheterna och principerna, vad gällde valet av barn som skulle skickas iväg.²⁶ Man hann skicka bort ca 9000 finska barn under det korta vinterkriget och när vapenstilleståndet tecknades 13 mars 1940, började man med hemtransporterna. De finska barnen skickades åter hem från Sverige till Finland.

I Sverige fortsatte dock arbetet. I januari 1941 startades en fadderskapshjälp, en kommitté för finska sommarbarn. Namnet blev senare Hjälpkommittén för Finlands barn. Men i juni 1941 var det dags igen. Finland blev åter ett krigförande land och barnförflyttningarna började på nytt. Den 3 september 1941 bildade den finska socialministern K-A Fagerholm Socialministeriets barnförflyttningskommitté. Magister Elsa Bruun ledde arbetet. Barnen som skulle skickas iväg togs ut enligt en prioriteringslista:

- Karelska barn, vilkas föräldrar återvände till Karelen för att återuppbygga områdena efter att Finland hade återerövat Karelen
- Barn från bombskadade hem
- Barn till invalider
- Barn till de stupade som saknade fadderbarnsunderstöd
- Barn till familjer med många barn
- Barn till inkallade, vars mödrar förvärvsarbetade

²⁶ Kavén 1994, s. 41-49

De största masstransporterna genomfördes under året 1944 på grund av den svåra krigssituationen i Finland. Då skickade även de föräldrar iväg sina barn, som i första skedet inte alls hade tänkt göra det. Situationen i Finland var panikartad. Sammanlagt skickades över 70 000 barn till Sverige. Så här efteråt har man kallat denna händelse för ”Världens största barnförflyttning”. Många av barnen förflyttades flera gånger, i de svåraste fallen kunde det vara fråga om tio olika förflyttningar. De flesta av barnen var under 10 år gamla. Fortfarande år 1949, fem år efter kriget, fanns det över 15 000 finska barn kvar i Sverige.²⁷

Adoptionslagstiftning i Sverige under 1940-talet och Samnordiska avtalet 1931

Under 1900-talet har frågor angående adoption diskuterats och adoptionslagstiftningen har flera gånger reviderats. Sveriges riksdag antog den allra första lagen om adoption år 1917. Då stadgades att adoptivföräldrarna helst inte ska ha egna biologiska barn, att barnet ska ha rätt att arva efter adoptivföräldrarna, att barnet ska kunna använda deras namn och samt att adoptionen skall gagna barnet. Under vissa förhållanden skulle man även kunna häva adoptionen. Adoptionsansökan skulle lämnas över till domstol som både utredde och fattade beslut i ärendet. Domstolen skulle hämta yttranden från barnavårdsnämnden. Adoptionslagstiftningens viktigaste uppgift var att förbättra barnets rättsliga ställning. Adoptionen skulle vara permanent och motsvara det biologiska barn- och föräldraförhållandet. Diskussionerna om ”barnets bästa” fanns med redan från början, adoptionen skulle gagna barnet.²⁸

Den första adoptionslagstiftningen har omarbetats tre gånger: 1944, 1958 och 1970. Det som är intressant för min undersökning är revideringen år 1944. Nu fick även familjer med egna biologiska barn rätt att adoptera. Det nya var att adoptivföräldrarna fick rätt att upphäva adoptionen inom fem år från adoptionstillfället, om barnet visade sig lida av psykiska eller mentala störningar eller andra svåra sjukdomar. Dessa sjukdomar gällde endast om barnet inte hade visat några sjukdomssymptom före adoptionen. Det viktigaste argumentet till detta var att de flesta adopterade för att få ett normalt, friskt barn som skulle fullända familjebegreppet. Att ta ett adoptivbarn var en risk och man menade att ett sjukt barn skulle förorsaka sina

²⁷ Lagnebro 1994, s. 13-14, 16

²⁸ Lindgren 1996, s. 2-3

adoptivföräldrar både ekonomisk och personlig skada. Enligt forskaren Cecilia Lindgren hade den dåtida politiska diskussionen åstadkommit, att det inte längre var frågan om ”barnets bästa”. Man hade istället plötsligt vänt blicken mot adoptivföräldrarnas bästa. Lindgren menar att detta kan förstås, om man riktar ljuset mot de diskussioner som man hade om ”den mentala hygien” under 1930-40 talet. Det tog nästan trettio år, tills lagen, år 1970, reviderades och ”barnets bästa” åter fick högsta prioritet.²⁹

En ny adoptionslagstiftning behövdes när de finska krigsbarnadoptionerna aktualiserades. I Svensk Författningssamling för år 1942 (Nr 664) gavs bestämmelser för adoption av finskt barn. När det gällde dessa adoptioner av finska barn, som ännu inte hade fyllt aderton år, förordades domstolarna att tillsvidare anlita utrikesdepartementets rättsavdelning för att inhämta yttranden från barnavårdsmyndigheterna i Finland. Här hänvisades till förordningen från 1931 d.v.s. det Samnordiska avtalet (Nr 429).³⁰

Samnordiska avtalet från 1931 avsåg vissa internationella rättsförhållanden angående äktenskap, adoption och förmynderskap. Den 6 februari år 1931 hade man i en konvention mellan Sverige, Danmark, Finland, Island och Norge kommit överens om vissa bestämmelser beträffande ovannämnda rättsförhållanden. När det var frågan om en adoption, skulle adoptionsansökningen behandlas i det landet, där adoptanten hade sin hemort. Vid granskningen av ansökan skulle respektive stats lagstiftning tillämpas. Om barnet var under aderton år och hade sin hemvist i hemlandet, skulle ärendet inte handläggas innan man hade hämtat yttranden från barnavårdsmyndigheterna i hemlandet. I denna undersökning om finska krigsbarn i Stockholm betyder det att de svenska fosterföräldrarna fick sin adoptionsansökan behandlad i Stockholms rådhusrätt och domstolen skulle hämta yttranden från de finska barnavårdsmyndigheterna, innan beslutet kunde fattas.³¹

²⁹ Lindgren 2002, s. 44,50-51,57

³⁰ Svensk Författningssamling nr 664, 1942, Till domstolarna i riket rörande adoption av finska barn

³¹ Svensk Författningssamling nr 429, 1931, Kungl. Maj:ts förordning om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap, adoption och förmynderskap, 11 §, 12 §.

Undersökningen

Finska krigsbarnsadoptioner i Stockholms stad 1946-47

Finska krigsbarn i Stockholm

När fosterföräldrarna i Stockholms stad ville adoptera sina finska fosterbarn, skickade de en adoptionsansökan till Stockholms Rådhusrätts första avdelning, Förmyndarskapsavdelning. I ansökan bifogades ett personbevis för fosterföräldrarna, det finska krigsbarnets personbevis, intyg och yttranden från olika personer och myndigheter, från t.ex. vänner, arbetsgivare, lärare, läkare osv. här i Sverige. Intyg, som skulle kunna bidra till ett positivt domslut i adoptionsfallet. Den allra viktigaste bilagan var dokumentet, där de biologiska föräldrarna, biologiska föräldern eller förmyndaren skriftligt gav sitt medgivande till adoptionen. De blivande adoptivföräldrarna fick också lämna uppgifter, som t.ex. om de var barnlösa eller hade biologiska eller adopterade barn sen tidigare, att ingen ersättning var utlovad eller överlämnad och om barnets ekonomiska tillgångar. När det finska krigsbarnet var tillräckligt gammalt, i detta undersökningsmaterial är det när barnet är över 12 år gammalt, hade även hon eller han lämnat sitt medgivande till adoptionen. Samma sak gällde också de myndiga biologiska barnen i adoptantfamiljen. Deras medgivande till adoptionen finns också som bilaga till handlingarna. Rätten skickade ärendet till Stockholms stads barnavårdsnämnd för remiss. Barnavårdsnämnden skulle undersöka ärendet och det var Förste barnavårdsman som skulle utreda adoptanterna. Efter utredningen skickades den skriftliga bedömningen och rekommendationen åter till barnavårdsnämnden, som i sin tur skickade utredningen tillbaka till rådhusrätten. Samma sak gällde den finska sidan. Rådhusrätten skickade ärendet till finska Socialministeriet, som i sin tur hämtade yttranden från barnavårdsmyndigheterna på de ställen i Finland, där krigsbarnets biologiska föräldrar, biologisk förälder eller förmyndare levde. Finska barnavårdsmyndigheter undersökte i sin tur de finska biologiska föräldrarnas, föräldrarnas eller förmyndarens familjesituation och skickade sitt beslut och rekommendationer i ärendet tillbaka till Socialministeriet. Därifrån skickades den från finska översatta utredningen och rekommendationen till rådhusrätten, oftast via Svenska beskickningen i Helsingfors och Ministeriet för utrikesärendena. Rådhusrättens protokoll över finska

krigsbarnsadoptioner ger en klar bild av hur adoptionsärenden behandlades. Behandlingen av dessa krigsbarnsärenden tog naturligtvis längre tid än de rena svenska adoptionsärendena. Här var ju utländska medborgare inblandade, finländarna behövde ha pass, även krigsbarnen, när de skulle vistas i Sverige och myndigheternas byråkrati i två olika länder tog ju sin tid.³²

Jag har undersökt Stockholms Rådhusrätts Förmynderskapsavdelningens protokoll angående finska krigsbarnsadoptioner under åren 1946-1947. Jag talar om adoptionsansökan. Det var nämligen inte alls säkert att adoptionen blev godkänd, utan fosterföräldrarna kunde få avslag i rätten. Jag har undersökt varje adoptionsansökan som ett enskilt fall. Jag har hittat 25 fall av finska krigsbarn 1946 och 28 fall 1947. År 1946 handlade det om sammanlagt 27 finska krigsbarn (i två fall adopterades två syskon samtidigt till samma familj) och 1947 var antalet 28 barn. I mitt undersökningsmaterial finns uppgifter om tidpunkten för domen, barnets födelsedatum och när barnet kom till fosterföräldrarna i Sverige. Med hjälp av dessa uppgifter har jag kunnat räkna ut barnets ålder vid tiden för handläggandet av adoptionsärendet under åren 1946 och 1947, hur länge barnet hade vistats hos fosterföräldrarna och hur gamla barnen var när de kom till Sverige. Vilka var då dessa finska krigsbarn som de svenska fosterföräldrarna ville adoptera i Stockholm under åren 1946-47?

³²Stockholms Rådhusrätt 1 avd. Protokoll, Domböcker 1946-1947, Rotel I-IV

Tabell 1. *Finska krigsbarn i Stockholm år 1946 och 1947. Ålder vid adoptionsansökan, ålder vid ankomsten och tillbringad tid hos fosterföräldrarna i Stockholm*

Finska krigsbarn	år	
	1946	1947
flickor	14	10
pojkar	13	18
total	27	28
Ålder vid adoptionen		
1-3 år	-	1
4-6 år	9	4
7-9 år	12	18
9- år	4	5
okänd	2	-
total	27	28
Ålder vid ankomst		
1-3 år	14	16
4-6 år	7	8
7-9 år	3	3
okänd	3	1
total	27	28
Tid hos FF		
1-3 år	6	9
4-6 år	20	16
7- år	-	2
okänd	1	1
total	27	28

Källa: Stockholms Rådhusrätt 1 avd. Protokoll, Domböcker 1946-1947, Rotel I-IV

År 1946 var det sammanlagt 27 finska krigsbarn, som fosterföräldrarna ville adoptera, varav 52 % flickor och 48 % pojkar. Barnens medelålder när adoptionsansökningen lämnades in var i genomsnitt 7,6 år. Äldsta barnet var 13 år gammalt och den yngsta 5 år. Då hade de finska krigsbarnen varit hos de svenska fosterföräldrarna i genomsnitt 4,9 år. Största andelen, 53 % av barnen, hade varit hos fosterföräldrarna i ca fyra år. Detta betyder att de hade skickats iväg mellan åren 1941-42, när fortsättningskriget i Finland hade börjat. När de finska krigsbarnen kom till Sverige var de i genomsnitt 3,5 år gamla. Den största åldersgruppen vid ankomsten var 1-3 åringar, 58 % av samtliga barn. 4-6 åringar var 29 % och 7-9 åringar 13 % av det totala antalet. Jag saknar uppgifter om barnets ålder i två fall och uppgifter om när barnet ankom i tre fall.³³ Undersökningen år 1946 visar att den största delen av adoptionsansökningarna gällde finska krigsbarn, som var under tre år gamla då de kom till sina fosterföräldrar. Man kan inte se någon skillnad mellan pojkar och flickor, könet spelade här ingen roll. Det var barnets ålder vid ankomsten och tiden hos fosterföräldrarna som var

³³ Stockholms Rådhusrätt 1 avd. Protokoll, Domböcker 1946, Rotel I-IV

avgörande. De barn fosterföräldrarna var mest angelägna om att adoptera, var de yngsta barnen, som hade varit hos fosterföräldrarna längst.

År 1947 skickades 28 adoptionsansökningar till Stockholms rådhusrätt, som gällde finska krigsbarn. Antalet barn som de svenska fosterföräldrarna ville adoptera var också detsamma. Den här gången var det 36 % flickor och 64 % pojkar som fosterföräldrarna ville ta som ett adoptivbarn. Ett år hade gått och genomsnittsåldern för barnen var 8,2 år. Om man tar bort två fall, där barnen vid adoptionstillfället var 19 och 14 år gamla, blir genomsnittet 7,6 år. Äldsta barnet var 19 år gammalt och det yngsta tre år. Denna treåring var endast 4 månader gammal när hon kom till de blivande adoptivföräldrarna. Tiden barnen hade varit hos fosterföräldrarna var i genomsnitt 4,6 år. Den största gruppen, 46 % av barnen, hade varit hos fosterföräldrarna i fem år. Dessa finska barn hade alltså kommit till Sverige när Finland drogs in i fortsättningskriget 1941-42. Den näst största gruppen, 32 % av barnen, var de som hade varit i Sverige i ca tre år. Det var då, år 1944, som det största antalet finska krigsbarn skickades till Sverige.³⁴ Den längsta tiden barnet hade varit hos fosterföräldrarna var åtta år. Då hade detta barn kommit med de första barnflyttningarna, som började 1939, under vinterkriget, och stannat kvar i Sverige hela tiden. När barnen kom var de ca 3,6 år gamla. De två yngsta av de finska barnen var under ett år, fyra respektive fem månader gamla. Det äldsta var 12 år gammalt. Den största åldersgruppen vid ankomsten var 1-3 åringar, 59 % av det totala antalet. Den näst största gruppen var 4-6 åringar, 30 % av det totala. Uppgift saknas vid ett fall, där det saknas information om när barnet kom till fosterföräldrarna i Sverige.³⁵

Det finns få skillnader när man jämför undersökningsresultat från år 1947 med år 1946. Om man jämför antalet flickor och pojkar år 1947 med år 1946, så hade adoptionsansökningarna angående de finska pojkarna plötsligt ökat i antal i Stockholm, från 48 % år 1946 till 64 % år 1947 av totala antal barn. Om ökningen beror på slumpen eller är ett medvetet val från fosterföräldrarnas sida, kan diskuteras. Jag har endast hittat ett fall, år 1946, där fosterföräldrarna rakt ut säger att de önskar sig en pojke. Annars nämns inte önskemålet av speciellt kön alls i ansökningarna. Resultatet visar att år 1947, precis som året tidigare, var den yngsta barngruppen, 1-3 år vid ankomsten till Sverige, den mest framträdande i adoptionsansökningarna.

³⁴ Edvardsen Liikkanen 1995, s.134

³⁵ Stockholms Rådhusrätt 1 avd. Protokoll, Domböcker 1947, Rotel I-IV

Fosterföräldrarna

Fosterföräldrarnas personbevis fanns alltid med som bilaga till adoptionsansökningarna. Det ger information om hur gamla de blivande adoptivföräldrarna var vid ansökningstillfället, vilka yrken de hade och om de hade biologiska barn eller adoptivbarn sen tidigare. Jag saknar endast ett personbevis från år 1946 och även ett från följande år. År 1946 var det 25 adoptionsansökningar och i alla fall var det gifta par som ville adoptera. Medelåldern för män var 43,5 år och för kvinnor 42 år. Den äldsta mannen, som ville adoptera var 56 år gammal och den yngsta 30 år. Den äldsta fostermamman var 57 år gammal och den yngsta 29 år. I tre fall hade makarna barn sen tidigare: i två fall hade makarna ett biologiskt barn och i ett fall hade de ett adopterat barn. Det fanns två fall där de svenska fosterföräldrarna ville adoptera ett syskonpar samtidigt. Under året 1946 var det nästan uteslutande gifta par utan egna barn som ville adoptera finska krigsbarn.

År 1947 behandlades 28 fall av adoptionsansökningar i rådhusrätten. Av dessa fall var 26 par gifta och två ogifta, ensamma adoptanter. Den ena var en sjuksköterska, som ville adoptera en flicka på 8 år och den andra en läkare som ville adoptera en pojke på 19 år. Barnen hade varit hos fostermamman och fosterpappan i sex respektive sju år.³⁶ Medelåldern för adoptanterna år 1947 var för män 45,6 år och för kvinnorna 43,1 år. Äldsta fosterpappan som ville adoptera var 61 år gammal och den yngsta 33 år. Motsvarande när det gällde kvinnorna var 60 respektive 29 år. Av 28 fall hade sju (25 %) barn sen tidigare: fem par hade biologiska barn och två par hade adoptivbarn.³⁷

Som vi kan se i undersökningsresultatet är medelåldern för adoptanterna väldigt hög ur fertilitetssynpunkt. Detta gäller framför allt kvinnorna. Lagen säger endast att adoptanterna måste vara minst 25 år gamla, men ingenting om den högsta tillåtna åldern. I undersökningsmaterialet berörs inte denna fråga nästan alls. Endast i ett fall tar barnavårdsmanen upp åldern på fosterföräldrarna på följande sätt: ”Herr och Fru Näslund verka levande och ungdomliga människor och förtroende givande personligheter.”³⁸ Då var mannen 41 år gammal och hustrun 39 år. Fosterföräldrarnas höga ålder var inget hinder för adoption. Diskussionerna om adoptanters högsta tillåtna ålder har kommit först under senare år.

³⁶ Stockholms Rådhusrätt 1 avd. Protokoll, Domböcker 1947, Rotel IV Juli-Dec. 2 del. (AI:139) dom 11/9 1947, Rotel II Juli-Dec. 2 del. (AI:135) dom 17/7 1947

³⁷ Stockholms Rådhusrätt 1 avd. Protokoll, Domböcker 1947, Rotel I-IV

³⁸ Stockholms Rådhusrätt 1 avd. Protokoll, Dombok 1947, Jan.-Juni. 1 del Rotel IV (AI:138) dom 13/2 1947

Några speciella förändringar kan man inte särskilja i undersökningsresultatet i jämförelsen med året innan, utom i ett undersökningsområde. Man kan se en ökad förändring år 1947, när det gäller par som redan tidigare hade egna eller adopterade barn och ville nu adoptera ett finskt krigsbarn. Sådana par hade ökat i antal sedan året innan, från 12 % 1946 till 25 % 1947. En förklaring till ökningen kan vara, att när tiden gick och de finska barnen blev kvar längre i Sverige, integrerades de mer och mer i den svenska fosterfamiljen. Då började även de par, som redan hade egna barn tidigare, att ansöka om adoption. Man ska också komma ihåg att adoptionslagstiftningen ändrades endast tre år innan, år 1944, så att även par med egna biologiska barn eller adoptivbarn kunde adoptera. Det vore intressant att veta om krigsbarnadoptionerna påverkade adoptionslagstiftningen och dess revidering 1944. Det fanns säkert åtskilliga familjer med egna barn här i Sverige som ville adoptera sitt finska krigsbarn. Det är möjligt att frågorna angående finska krigsbarnsadoptioner kan ha orsakat ett visst tryck i olika rättsliga instanser i Sverige.

Jag har använt samma socialgruppindelning som forskaren Monika Janfelt i boken *Stormakter i människokärlek* för att redogöra vilka socialgrupper de blivande adoptivföräldrarna tillhörde. Janfelt i sin tur bygger indelningen på Hans Normans yrkesklassificering i hans bok *Från Bergslagen till Nordamerika*.³⁹ Jag anser att yrkesklassificeringen som de använder också är användbar för min undersökning. En viss revidering behövs angående yrkeskategorier. T.ex. sjukvårdspersonal som sjuksköterskor fattas där. Jag har ett fall av en sjuksköterska år 1947, som jag har klassat under socialgrupp II b, där den är jämförbar med lärarens eller lärarinnans yrke (Se bilaga 1)

År 1946 fanns det 25 gifta par och av dessa par hade endast två kvinnor arbete utanför hemmet. Resten titulerades fru och jag har placerat fruarna i undersökningen i samma socialklass som deras män. I Stockholms stad var det mest personer från de högsta socialgrupperna I och II som ville adoptera de finska barnen, totalt 96 % av alla socialgrupperna år 1946. Socialgrupperna III, IV och V var tillsammans endast 4 % av det totala antalet adoptanter. Året efter 1947 var det 26 gifta par och två ogifta ensamma fosterföräldrar. Av dessa par var det fyra kvinnor som arbetade utanför hemmet och en av de ensamstående adoptanterna arbetade som sjuksköterska. Fem personer hade ingen anmärkning om yrket. År

³⁹ Janfelt 1998, s. 239, Norman, Hans, *Från Bergslagen till Nordamerika*, Studia Historica Upsaliensia nr: 62 (Uppsala 1974)

1947 var det 92 % av det totala antalet adoptanter, som kom från de högsta socialgrupperna I och II.⁴⁰

I Stockholmsmaterialet kan man tydligt se att det var fosterföräldrar, tillhörande de högsta socialklasserna, som ville adoptera finska krigsbarn. Kvinnorna var hemmafruar och de få kvinnor som arbetade utanför hemmet hade yrken som förskolelärarinna, kassörska, kontorist, servitris, skolhemsföreståndarinna och kassaförvaltare. I ett fall från år 1946 finns en notis från fosterföräldrarna om att, ifall paret fick adoptera sitt finska fosterbarn, skulle frun sluta sin anställning och arbeta i hemmet. Förste barnavårdsmannen i Stockholm rapporterar: ”Hustrun har för avsikt att sluta sin kassörsketjänst och endast ägna sig åt sådant förvärvsarbete, som hon kan sköta i hemmet”⁴¹ Att detta var så angeläget att anmärka i en adoptionsansökan, betyder att samhället såg det viktigt att kvinnorna stannade hemma om de hade barn. Att det fanns så många hemmafruar i undersökningsmaterialet, beror på att fruarna till de ekonomiskt högst ställda männen i samhället, enligt dåtidens normer, inte förvärvsarbetade. Historikern Yvonne Hirdman skriver i sin bok *Att lägga livet till rätta – studier i svensk folkhemspolitik* om Befolkningsutredningens kvinnogrupp. Denna grupp kallas för ”1941 års kvinnor” och de var inblandade i Hem- och familjeutredningen året 1947. Enligt Hirdman var de oöverträffade i utformningen av den moderna familjen. Dessa utredningens kvinnor använde nya psykologiska rön. Man hade uppmärksammat hur viktigt samspelet mellan mödrar och barn var. Hirdman menar att av den anledningen accepterade man, att de kvinnor som var gifta och hade barn, hade sin grundläggande funktion att fylla i hemmet. Hemmet var deras arbetsplats. I verkligheten var det ca 80 % av de gifta kvinnorna som inte arbetade utanför hemmet.⁴²

Forskaren Janfelt skriver i sin bok *Stormakter i människokärlek* om den filantropiska hjälpverksamheten på 1920-talet. Genom välgörenhetsarbete fick borgerskapets kvinnor en möjlighet att arbeta aktivt utanför hemmet. När man undersöker Stockholms rådhusrätts material angående finska krigsbarnsoptioner under 1946-47, kan man konstatera att i Stockholm, tjugo år senare, gällde detta förhållande fortfarande. Över 90 % av de blivande adoptivföräldrarna i Stockholm kom från de högsta samhällsklasserna. De hade säkert deltagit i ”Finlands sak är vår” –kampanjen på alla möjliga sätt och i välgörenhetsarbetet ingick även

⁴⁰ Stockholms Rådhusrätt 1 avd. Protokoll, Domböcker 1946-1947, Rotel I-IV

⁴¹ Stockholms Rådhusrätt 1 avd. Protokoll, Dombok 1946, Juli-Dec. 2 del Rotel II (AI:127)dom 10/10 1946

⁴² Hirdman, Yvonne, *Att lägga livet till rätta – studier i svensk folkhemspolitik* (Helsingborg 1990) s. 179,194, 204-205.

de finska krigsbarnen. Att ta emot dessa barn från den krigshärjade Finland och placera dem i Stockholmshemmen var en naturlig förlängning av 1920-talets filantropiska arbete.

Finska biologiska föräldrarna

Information om de finska biologiska föräldrarna till krigsbarnen dyker upp i olika bilagor i rådhusrättsprotokollen. De finns oftast nämnda i personbeviset för barnet, adoptionsansökan, barnavårdsmyndigheternas rapporter och personliga brev. Jag har använt alla dessa bilagor för att få fram upplysningar om de biologiska föräldrarnas yrken, familjeförhållanden och om föräldrarna fortfarande levde vid tillfället för ansökan. Jag har inte undersökt biologiska föräldrarnas ålder på grund av att uppgifterna oftast saknas i undersökningsmaterialet.

Tabell 2. *Familjesituationen för de finska biologiska föräldrarna, vilkas barn skulle adopteras i Stockholm år 1946 och 1947*

Biologiska föräldrar	fall/år	
	1946	1947
Man		
lever	8	17
död	15	8
okänd	2	3
total	25	28
<hr/>		
Kvinna		
lever	21	27
död	4	1
okänd	-	-
total	25	28
<hr/>		
Civilstånd		
gifta par	22	22
skilda	-	3
omgifta	2	8
ogifta	1	2
total	25	28
<hr/>		
Syskon		
inga syskon	9	8
1-3 syskon	10	10
4-7 syskon	4	7
8-15 syskon	2	2
okänd	-	1
total	25	28

Källa: Stockholms Rådhusrätt 1 avd. Protokoll, Domböcker år 1946 och 1947, Rotel I-IV

År 1946 fanns det 25 adoptionsansökningar av finska krigsbarn. De biologiska föräldrarna, föräldern eller förmyndaren till barnet hade givit sitt medgivande till adoptionen i 23 fall. I två fall hade man först givit sitt samtycke, men tagit den tillbaka senare. I ena fallet återkallade den biologiska mamman medgivandet på grund av att adoptionsärendet, enligt henne, inte gått

rätt till. I det andra fallet hade fosterföräldrarna nekats adoption av de finska myndigheterna och de biologiska föräldrarna drog tillbaka medgivandet. Frågan i det sistnämnda fallet handlade inte om de svenska fosterföräldrarnas lämplighet, utan de finska myndigheternas princip att inte ge bifall till adoptioner där de ansåg att de biologiska föräldrarna hade möjligheten att ta hand om sitt eget barn i Finland. Jag kommer att undersöka alla dessa nekande fall separat senare i uppsatsen. Undersökningen visar att 88 % av de biologiska föräldrarna var gifta med varandra. I 68 % av fallen hade någon av dem avlidit. I sex fall levde båda biologiska föräldrarna och i två fall var båda döda. År 1946 fanns det i 64 % av fallen flera syskon i den biologiska familjen. Det högsta barnantalet var 12 syskon i en familj.⁴³

År 1947 fanns det sammanlagt 28 adoptionsansökningar. I 26 fall ger barnets biologiska föräldrar, förälder eller förmyndare sitt medgivande till adoptionen. I ett fall saknas medgivandet i domstolsprotokoll och i ett fall drogs medgivandet tillbaka. De biologiska föräldrarna drog tillbaka medgivandet efter att de finska myndigheterna hade sagt nej till adoption. Av fallen var 78 % gifta eller änkor/änkemän. Åtta kvinnor, 28 %, var omgifta och styvfäderna gav också sitt medgivande till adoptionen. Det är möjligt att det i dessa fall kanske var den nya familjesituationen som påverkade barnets adoption. I 32 % av fallen hade någon av de biologiska föräldrarna avlidit. När man jämför detta resultat med föregående år hade antalet döda föräldrar halverats. Bara på ett år hade det skett en stor ändring och flera gifta biologiska föräldrar började adoptera bort sina barn. I 57 % av de biologiska familjerna fanns det flera barn. I två fall fanns det 10 syskon till barnet, som skulle adopteras.⁴⁴

Undersökningsresultatet är högst intressant, när man jämför det med det officiella svenska uttalandet angående de finska barnen som skulle adopteras i Sverige. Tidningen *Svenska Morgonbladet* hade år 1946 intervjuat Hjälpkommitténs Lars Östberg angående finska krigsbarnadoptioner. I Finland var man orolig över dessa adoptioner. Enligt Östberg var denna oro naturlig då dessa barn i framtiden skulle ersätta den äldre generationen, som man hade förlorat i kriget. Men det som är anmärkningsvärt är att Östberg inte hade rätt fakta om barnen som skulle adopteras. Han uttalade sig i intervjun: ”Från svenskt håll framhåller man, att de barn, som adopteras här, vanligtvis äro över sex år och föräldralösa.”⁴⁵ Min

⁴³ Stockholms Rådhusrätt 1 avd. Protokoll, Domböcker 1946, Rotel I-IV

⁴⁴ Stockholms Rådhusrätt 1 avd. Protokoll, Domböcker 1947, Rotel I-IV

⁴⁵ Hjälpkommittén för Finlands barn arkiv, Ö Ib:13 Tidningsklipp kronologisk serie 1946, s.67

undersökning visar att detta inte stämmer. År 1946 hade man endast två fall i Stockholm där barnets båda biologiska föräldrar hade dött och 1947 fanns inga fall alls. Varför ville svenskarna framhäva denna åsikt? Båda ländernas myndigheter hade information om de finska krigsbarnen, som skulle adopteras. Saknades statistik angående de barnen, som skulle adopteras? Eller var det så att man ville lugna den egna leden i Sverige, som redan från början hade fått instruktioner om att barnen endast var till låns och skulle tillbaka hem direkt efter krigsslutet. Vissa moraliska betänkligheter kan tänkas ligga bakom detta uttalande.

Jag använder samma socialgruppindelning som tidigare angående fosterföräldrar och undersöker de finska föräldrarnas yrken.⁴⁶ Problemet här är att bilagorna till adoptionsansökan inte så ofta nämnde vad de biologiska föräldrarna arbetade med. Det verkade inte vara så viktig information, att det behövde nämnas i adoptionsprocessen (Se bilaga 2).

Jag har klassat alla utan yrkesbenämning under rubriken okänd, både män och kvinnor. Jag menar att det är svårt att skilja arbetarhemmafruarna från dem som yrkesarbetade, därför att det var mer vanligt i de lägsta socialklasserna att båda föräldrarna arbetade utanför hemmet. Totalt av alla finska föräldrar år 1946 var endast 18 yrken nämnda i undersökningsmaterialet och 16 yrkesbenämningar (88 %) hamnade under socialgrupp IV-V, d.v.s. föräldrarna var okvalificerade arbetare inom industri- och stadsnäring och jordbruksarbetare. Två personer kunde placeras under socialgrupp II och då var de lägre tjänstemän, affärsanställda och arbetsledare. Det fanns fem kvinnor som nämndes i samband med ett yrke och dessa var baderska, telegrafist, spårvagnsarbeterska, arbeterska och kokerska. Resten av kvinnorna var änkor, fruar eller medellösa utan arbete.⁴⁷ År 1947 nämndes 28 yrken och precis som året innan tillhörde den övervägande största (82 %) andelen finska föräldrar socialgruppen IV-V. I fyra fall nämndes kvinnornas yrken, en var fabriksarbeterska, en benämns som arbeterska och två kvinnor noteras som kassörskor. Undersökningen stämmer med den finska statistiken, där det absolut högsta antalet barn, som skickades iväg från Finland till Sverige under kriget, kom från arbetarfamiljer.⁴⁸

Man kan konstatera angående året 1946 att den karakteristiska finska biologiska föräldern, som hade givit sitt tillstånd för adoption, var krigsänka, med flera barn och hade den lägsta sociala positionen i samhället. Året efter var det gifta par med flera barn i familjen och som

⁴⁶ Se Bilaga 1

⁴⁷ Stockholms Rådhusrätt 1 avd. Protokoll, Domböcker 1946, Rotel I-IV

⁴⁸ Edvardsen Liikkanen 1995, s. 135

tillhörde de lägsta socialgrupperna som lämnade sina barn till adoption. Fosterföräldrarna i Stockholm tillhörde de högsta socialgrupperna och de finska biologiska föräldrarna tillhörde de lägsta. Här var det inte frågan om, som under 1920-talet, att placera barnen i stockholmshemmen enligt deras klassbakgrund. Att kunna ge ”ett gott hem” och se till ”barnets bästa” var naturligtvis allas önskan. Men hur argumenterade de båda föräldragrupperna och myndigheterna i Sverige och i Finland?

”Ett gott hem” och ”barnets bästa”

Svenska fosterföräldrar och myndigheter

Adoptionsansökningarna var vanligtvis officiella handlingar, som endast innehöll de viktigaste formuleringarna. Ett antal fosterföräldrar hade skrivit ett personligt brev till rådhusrätten och argumenterat för sin sak. Myndigheternas argument kommer fram i olika intyg och rapporter. I undersökningsmaterialet är det framför allt barnavårdsmyndigheternas rapporter som är de mest informativa. Av de totalt 25 fallen under året 1946, hade fosterföräldrarna skrivit adoptionsmotiv i 12 fall och myndigheterna hade argumenterat i alla adoptionsansökningar. År 1947 finns det 28 fall och där var motsvarande siffrorna 18 angående fosterföräldrarnas adoptionsmotiv och 25 myndighetsargument. En adoptionsansökan kunde innehålla flera olika adoptionsmotiv eller myndighetsargument.⁴⁹ Dessa argument har jag undersökt och kategoriserat. Jag har analyserat de olika argument fosterföräldrarna och myndigheterna använde för att framhäva sin sak i rätten och delat upp dem i olika kategorier. Dessa delas upp alltefter vilket mönster som utkristalliseras i undersökningsmaterialet, d.v.s. de adoptionsmotiv som oftast förekom i adoptionsansökningarna. Alla dessa kategorier syftar till vad fosterföräldrar och myndigheter i Sverige ansåg som ”ett gott hem” och ”barnets bästa”. Kategorin ”kärleksaspekt” handlar om de personliga adoptionsansökningar, där fosterföräldrarna betonar sin innerliga kärlek för barnet. Då skickades inte bara en formell ansökan, utan den innehöll också en personlig och till rätten värdjande mening. Då kunde ansökan se ut som den i inledningen av uppsatsen.

⁴⁹ Stockholms rådhusrätt 1 avd. Protokoll, Domböcker 1946-1947, Rotel I-IV

Tabell 3. *Adoptionsansökan i Stockholms rådhusrätt år 1946 och 1947. Fosterföräldrarnas adoptionsmotiv och svenska myndigheternas argument för adoptionen av finska krigsbarn.*

Fosterföräldrar (FF) / Biologiska föräldrar (BF)

Adoptionsansökan	år	
	1946	1947
Adoptionsmotiv FF		
Argument myndigheter		
Fosterföräldrarnas adoptionsmotiv		
Tiden som barnet hade vistats hos FF	2	4
Barnet helt invuxen i hemmet	2	12
Sjukt barn eller risk för sjukdom	4	5
Språket, barnet kan endast svenska	1	5
Utbildning och uppfostran	1	7
Kontakterna med BF	5	-
Kritik mot BF	-	2
BF dåliga ekonomi	-	5
Kärleksaspekt	7	7
Total använda adoptionsmotiv	22	47
Myndigheternas argument för adoptionen		
Gott hem hos FF	15	12
Barnet helt invuxen i hemmet	16	14
Sjukt barn eller risk för sjukdom	3	2
Språket, barnet kan endast svenska	1	-
Utbildning och uppfostran	8	5
Kontakterna med BF	3	5
Kritik mot BF	3	-
BF dåliga ekonomi	-	5
Total myndigheternas argument	49	43

Källa: Stockholms Rådhusrätt 1 avd. Protokoll, Domböcker 1946-1947, Rotel I-IV

Svenska fosterföräldrarnas adoptionsmotiv och strategier

Undersökningsmaterialet visar tydligt hur fosterföräldrarna började ge flera adoptionsmotiv i sina ansökningar år 1947 i jämförelsevis med året innan. Detta kan bero på att de stora transportererna skulle påbörjas och man började organisera barnens hemresa. Finland ville ha tillbaka sina barn. Då gällde det att fosterföräldrarna, som ville adoptera sitt krigsbarn, kunde argumentera för sin sak. Det blev bråttom. Myndigheterna i Finland hade nämligen tagit ett principiellt beslut angående alla svenska adoptionsärenden. De flesta finska krigsbarn, som behövde ett nytt hem, skulle skickas till Finland och adopteras av finska familjer som önskade ett adoptivbarn. Advokaten Lars Östberg, som var ledamot i Hjälpkommittén för Finlands barn, hade den 1 april 1946 besökt Föreningen Hem för hemlösa barn i Helsingfors. Föreningen placerade föräldralösa eller andra barn till blivande adoptiv- eller fosterhem i huvudstaden. Under sitt besök hade Östberg fått veta, att det i Finland fanns 700-800 familjer som omgående ville ha ett adoptivbarn. Finska myndigheternas riktlinje var att krigsbarnen i

Sverige hellre skulle adopteras av finska adoptivföräldrar.⁵⁰ Jag återkommer senare till detta besök i samband med de konflikter som uppstod mellan myndigheterna i Sverige och Finland angående vissa adoptionsärenden.

År 1946 lade fosterföräldrarna tonvikten på barnets fortsatta kontakter med hemlandet och barnets finska släktingar. Detta användes som ett adoptionsmotiv. Fosterföräldrarna lovade ordna, att även om barnet blev adopterat i Sverige, skulle man se till att hon eller han inte förlorade kontakten med sin finska släkt. Denna strategi ansåg fosterföräldrarna vara viktigt att meddela rätten och särskilt de finska myndigheterna. På så sätt hoppades de att argumentet skulle påverka till ett positivt beslut för adoption. Anmärkningsvärt är att år 1947 hade fosterföräldrarna helt och hållet slutat diskutera saken. I stället började man att använda det svenska språket som adoptionsmotiv, d.v.s. att barnet inte längre kunde tala finska. En fosterförälder skrev till rådhusrätten 1947: ”Han går nu folkskolan och talar en särledes god svenska, sitt eget modersmål har han fullständigt glömt.”⁵¹ Det finns en annan notering från samma år: ”Han är helt svenskspråkig och hans skolgång är till övervägande del svensk. Han har i Sverige sina bästa framtidsutsikter och kommer med säkerhet att här bliva en nyttig samhällsmedlem.”⁵² Det finns även ett fall där fosterföräldrarna poängterade att barnet talar endast svenska med *rikssvensk* dialekt.

Det var viktigt att ta upp barnets hälsotillstånd i ansökningarna och då kunde även läkarintyg bifogas. Oftast berättade fosterföräldrarna hur sjukt barnet hade varit vid ankomsten och hur viktigt det var att barnet hade tillgång till fortsatt bra vård i Sverige. ”... Margit varit och alltjämt är mycket klen. Senast våren led hon av en lungsjukdom. Hon är därför i behov av den levnadsstandard vi kunna bjuda henne.”⁵³ Det som också var viktigt att nämna i detta sammanhang var hur skadligt psykiskt det skulle vara om barnet skickades till Finland. Fosterföräldrarna till en sjuårig finsk pojke uttryckte det så här: ”Vi hålla också troligt, att omplantering av honom från den miljö han nu har vuxit in i till en för honom helt främmande, på ett menligt sätt kommer att inverka hans sinne och utveckling.”⁵⁴ I undersökningsmaterialet syns inga betänkligheter från fosterföräldrarnas sida att även adoptera sjuka barn. Enligt forskaren Cecilia Lindgren hade man under 1940-talet vänt

⁵⁰ Stockholms Rådhusrätt 1 avd. Protokoll, Dombok 1946, Jan.-Juni 1 del Rotel III (AI:128) dom 6/6 1946

⁵¹ Stockholms Rådhusrätt 1 avd. Protokoll, Dombok 1947, Juli-Dec. 2 del Rotel I (AI:133) dom 18/12 1947

⁵² Stockholms Rådhusrätt 1 avd. Protokoll, Dombok 1947, Juli-Dec. 2 del Rotel II (AI:135) dom 17/7 1947

⁵³ Stockholms Rådhusrätt 1 avd. Protokoll, Dombok 1947, Juli-Dec. 2 del Rotel I (AI:133) dom 9/10 1947

⁵⁴ Stockholms Rådhusrätt 1 avd. Protokoll, Dombok 1946, Juli-Dec. 2 del Rotel III (AI:129) om 24/10 1946

blicken från barnets bästa mot adoptionsföräldrarnas bästa. Ett normalt, friskt barn skulle fullborda familjebegreppet och det var alltid en risk att adoptera. Den nya revideringen av adoptionslagen 1944 gav adoptivföräldrarna en möjlighet att upphäva adoptionen, om barnet visade sig vara psykiskt eller fysiskt svårt sjuk. Detta gällde om barnet inte hade haft några symptom före adoptionen. I mitt material markerar de svenska fosterföräldrarna tydligt att adoptionen är för det sjuka barnets bästa och adoptivföräldrarna hade inga tankar om svårigheter eller risker för sin egen del.

Att barnet var helt invuxet i fosterhemmet användes som viktigaste argument i 30 % av alla adoptionsmotiven under året 1947. Nu blev det viktigt att framhäva att den svenska fosterfamiljen hade blivit den enda ”riktiga” familjen för det finska barnet. För fosterföräldrarna var det absolut för barnets bästa att hon eller han fick stanna hos dem. En fosterpappa skriver till rådhusrätten: ”Vi har nu blivit så fästade vid honom, som om han vore vårt eget barn, och vi äro övertygade om, att han numera betraktar oss som sina verkliga föräldrar.”⁵⁵ I vissa adoptionsansökningar tar fosterföräldrarna upp hur lite kontakt de finska biologiska föräldrarna hade haft med barnen under åren de var placerade i Sverige. Detta tog fosterföräldrarna som visat ointresse för barnet från de finska föräldrarnas sida. År 1949 kom s.k. Alanenkommitténs betänkande i Finland, som hade till uppgift att behandla olika frågor i samband med hemsändningen av de finska fosterbarnen i Sverige. I denna rapport kom det fram att barnförflyttningmyndigheterna förbjöd de finska föräldrarna att skriva för ofta till Sverige. Myndigheterna beförde att det kunde orsaka slitningar och missförstånd mellan föräldrakategorierna.⁵⁶ Kärleksaspekten syns här väldigt klart. De svenska fosterföräldrarna berättade om sin innerliga kärlek för barnet. Samtidigt påpekade de att de biologiska föräldrarna hade haft ett väldigt litet intresse för barnet. Enligt fosterföräldrarna hade de finska föräldrarna inte varit tillräckligt engagerade att hålla kontakten med sitt barn.

År 1947 började man ytterligare poängtera vikten av en bra utbildning och uppfostran. De svenska fosterföräldrarna kom från de högsta socialklasserna och de finska biologiska föräldrarna från de lägsta. Fosterföräldrarna kunde bekosta barnen en bra utbildning vilket de finska biologiska föräldrarna inte hade resurser att göra. Detta ansågs som ett särskilt viktigt adoptionsmotiv då de finska barnen vistats i Sverige så länge att de nått skolåldern. Det var en

⁵⁵ Stockholms Rådhusrätt 1 avd. Protokoll, Dombok 1947, Juli-Dec. 2 del Rotel I (AI:133) dom 27/11 1947

⁵⁶ *Barnavård och Ungdomsskydd*, årgång 25, 1950, (Stockholm 1950) s. 62, 65

strategi från fosterföräldrarnas sida att använda utbildningen som ett medel att få ett positivt beslut i rätten. Fosterpappan till den åttaåriga pojken resonerar:

Vi vilja nu på alla sätt giva Einari den bästa uppfostran och utbildning, vilket ej står honom till buds i Finland. Om han själv, då han blivit äldre, vill lära sig finska språket och eventuellt bosätta sig i Finland, komma vi givetvis ej att sätta oss emot detta. Den utbildning han under tiden hunnit få i Sverige, kan endast lända honom till nytta.⁵⁷

Det var inte frågan om kvalitén på utbildningen mellan Sverige och Finland, utan vilket föräldrapar som hade ekonomin att möjliggöra studierna. Enligt de svenska fosterföräldrarna kunde de bidra med detta och därmed var det till barnets bästa. Tiden, hur länge barnet hade vistats hos fosterföräldrarna, användes också som adoptionsmotiv och nämndes oftast i samband med hur skadligt det skulle vara psykiskt för barnet att återvända till Finland. Fosterföräldrarna skriver till rådhusrätten: ”Vi anser därför att det skulle vara till stort men för honom, om han efter snart sex års vistelse i Sverige nu skulle behöva återvända till Finland.”⁵⁸ År 1946 fanns det ingen kritik mot de biologiska föräldrarna från fosterföräldrarnas sida. Men året efter började man tala om den biologiska familjens angelägenheter och då diskuterades särskilt deras dåliga ekonomi.⁵⁹

Svenska myndighetsargument

Undersökningsmaterialet, som använts för att se hur de svenska myndigheterna såg på barnets bästa under 1940-talet, är rapporterna från de första barnavårdsmännen i Stockholm. De gjorde hembesök hos fosterföräldrarna och rapporterade vidare till barnavårdsmyndigheterna, som i sin tur lämnade utredningen till rådhusrätten. De vanligaste argumenten under åren 1946-47 var att ”hemmet var gott” och att ”barnet var innerligt avhållen” eller ”barnet var helt invuxen i hemmet”. Dessa kategorier av argument tillsammans var drygt 60 % av det totala antalet argument både 1946 och 1947. Inte en enda adoptionsansökan, som gällde finska krigsbarn, fick avslag från svenska barnavårdsmyndigheternas sida. Detta kan bero på att fallen kanske redan var klara, d.v.s. att de fosterföräldrar som sökte adoptionen var säkra på sin sak. Man ska komma ihåg att de blivande adoptivföräldrarna kom från de högsta socialklasserna och då var det de ekonomiska aspekterna som spelade sin roll i sammanhanget. Jag har endast hittat två exemplar av barnavårdsmyndigheternas rapporter där

⁵⁷ Stockholms Rådhusrätt 1 avd. Protokoll, Dombok 1947, Jan.-Juni 1 del Rotel I (AI:132) dom 27/2 1947

⁵⁸ Stockholms Rådhusrätt 1 avd. Protokoll, Dombok 1947, Juli-Dec. 2 del Rotel I (AI:133) dom 27/11 1947

⁵⁹ Stockholms Rådhusrätt 1 avd. Protokoll, Domböcker 1946-1947, Rotel I-IV

det saknas t.ex. fraserna ”ett fint hem” eller ”ett gott hem”. Detta gällde två fall av arbetarfamiljer, som ville adoptera var sitt finskt krigsbarn. Fosterfäderna var till yrket förman och charkuterist. I ena fallet hade barnavårdsmannen noterat att ”hustrun saknar förvärvsarbete.”⁶⁰ Man ska vara försiktig när man tolkar detta resultat, men man kan alltid ställa frågan om det är här man upptäcker svenska myndigheternas skiljelinje till ”ett gott hem”. I undersökningsmaterialet var normen för ”ett gott hem” en barnlös överklassfamilj med ett hus i närförorten. Ett typexempel av en barnavårdsmans rapport kunde se ut så här:

Björn synes vara fullt invuxen i sin nya omgivning och båda makarna Kjellström förklara att de äro mycket fästade vid honom. Med hänsyn till de stora möjligheter makarna Källström ha att låta honom få en god uppfostran och utbildning torde utan tvekan den ifrågasatta adoptionen komma att lända Björn till gagn.⁶¹

Att kunna ge en bra uppfostran och utbildning ansågs väldigt viktigt. Myndigheterna påpekade detta oftare än fosterföräldrarna i ansökningarna. Då betraktades de svenska fosterföräldrarna högst lämpliga inför denna uppgift. Däremot verkade inte språkaspekten vara lika viktig för myndigheterna, d.v.s. att barnet var helt svenskspråkigt. Endast en enda gång togs den upp i barnavårdsmyndigheternas rapporter. I denna fråga var föräldrarna mycket mer aktiva. Barnavårdsmyndigheterna skulle i första hand undersöka om de blivande adoptivföräldrarna var lämpliga som föräldrar. Då var det viktigare att nämna hur mycket fosterföräldrarna tjänade och att de t.ex. hade en villa i Nockeby.⁶² Det borgerliga barndoms-idealet var styrande.

Barnet självt är rätt så osynligt i undersökningsmaterialet. Under åren 1946-47 finns endast två fall (utöver uttrycket ”barnet är helt invuxen i hemmet”) där myndigheterna noterade hur barnet är. Man använde uttryck som ”barnet är glad och frimodig” eller att ”hon var en studiebegåvning”. Myndigheterna koncentrerade sig helt på fosterföräldrarna. Det här stämmer väl med Cecilia Lindgrens forskning om adoptivlagstiftning i Sverige. Blicken var riktad mot adoptivföräldrarna och inte direkt så mycket på barnet. Detta kan också jämföras med Yvonne Hirdmans studier om de svenska folkhemsinredarna under 1940-talet. Hon menar att dåtidens demokratiska människa framför allt var samarbetsvillig, kunde leva med

⁶⁰ Stockholms Rådhusrätt 1 avd. Protokoll, Dombok 1947, Juli-Dec. 2 del Rotel II (AI:135) dom 17/7 1947, Stockholms Rådhusrätt 1 avd. Protokoll, Dombok 1947, Jan.-Juni 1 del Rotel I (AI:132) dom 13/2 1947

⁶¹ Stockholms Rådhusrätt 1 avd. Protokoll, Dombok 1947, Jan.-Juni 1 del Rotel IV (AI:138) dom 5/6 1947

⁶² Stockholms Rådhusrätt 1 avd. Protokoll, Domböcker 1946-1947, Rotel I-IV

andra och anpassade sig till dem. ”Tonvikten låg på social anpassning, inte individuell autonomi.”⁶³ I mitt undersökningsmaterial kommer detta specifikt fram i fraserna ”barnet är helt invuxen i familjen” och ”barnet blir en bra samhällsmedlem.” År 1946 kunde barnavårdsmyndigheterna även skriva negativa saker om de finska biologiska föräldrarna. Då kom t.ex. den biologiska mammans levnadssätt upp. Hur många män hade funnits med i bilden och hur många skilsmässor hon gått genom. Biologiska fädernas alkoholbruk var en annan anledning till kritik samt de biologiska föräldrarnas lämplighet som bra uppfostrare. År 1947 slutade de med detta och började istället ta upp biologiska föräldrarnas dåliga ekonomi. Texterna i barnavårdsmyndigheternas rapporter följer väldigt ofta fosterföräldrarnas formuleringar när det gäller de biologiska föräldrarnas ekonomiska situation. Det var endast via fosterföräldrarna de svenska barnavårdsmyndigheterna fick denna information, som de använde som ett officiellt argument.⁶⁴ Barnets bästa var det som endast de svenska fosterföräldrarna kunde ge: ett gott hem, en riktig familj, god uppfostran och utbildning.

Finska biologiska föräldrar och myndigheter

De biologiska föräldrarna eller förmyndaren skulle alltid lämna ett skriftligt medgivande till adoptionen. Oftast var dessa medgivanden strikt formulerade och officiella, men ibland kunde de biologiska föräldrarna skriva ett personligt brev till de blivande adoptionsföräldrarna. Det är dessa personliga brev jag har studerat. Svenska fosterföräldrar bifogade oftast brev med adoptionsansökan, där de biologiska föräldrarna uttryckte sin önskan om barnets adoption. Det finns endast tre fall (av 25 fall) år 1946 och tio fall (av 28 fall) året efter som hade ett personligt brev från de biologiska föräldrarna med i ansökan. Ett fall eller brev kunde innehålla flera skäl till adoption. År 1946 påträffas 16 rapporter (av 25 fall) från barnavårdsmyndigheterna i Finland och år 1947 endast nio stycken (av 28 fall). Det var utredningar angående de biologiska föräldrarna från de berörda vårdnämnderna eller barnavårdsnämnderna i Finland. Resten av adoptionsärendena hade fått ett meddelande från den Svenska beskickningen och Ministeriet för utrikesärendena i Helsingfors. De hade fått svar från de berörda barnavårdsmyndigheterna i Finland där de förordade en adoption. Det var inte självklart att de finska myndigheterna rekommenderade en adoption, trots att de biologiska föräldrarna hade uttryckt sitt medgivande. Det är frågan om sammanlagt nio adoptionsansökningar (17 % av totala antalet) under åren 1946-47 som fick nekande svar från finska myndigheter. Jag kommer att undersöka dessa fall senare under rubriken ”Tvistemål

⁶³ Hirdman 1990, s. 177-178

⁶⁴ Stockholms Rådhusrätt 1 avd. Protokoll, Domböcker 1946-1947, Rotel I-IV

angående adoptionerna mellan de finska och svenska myndigheterna”. Kategoriseringen av ”skäl till adoption” har jag gjort efter vilka motiv som togs upp i adoptionsmedgivanden, dessa bildade ett mönster. ”Kärleksaspekten”, som jag använde angående fosterföräldrarna, är här införstått i kategorin ”tänker barnets bästa”.

Tabell 4. *Adoptionsansökan i Stockholms rådhusrätt år 1946 och 1947. Finska biologiska föräldrarnas skäl till adoption och finska myndigheternas argument för adoptionen av finska krigsbarn.*

Fosterföräldrar (FF) / Biologiska föräldrar (BF)

Adoptionsansökan	år	
Skäl till adoption BF		
Argument finska myndigheter	1946	1947
BF skäl till adoption		
Tänker till barnets bästa	3	5
Barnet helt invuxen i FF hem	-	-
Svår ekonomi	-	5
Utbildning och uppfostran	-	2
Språket, barnet kan endast svenska -	-	-
Positiva uttalanden om FF	-	2
Total använda adoptionsmotiv	3	14

Finska myndigheternas argument för adoptionen		
Gott hem hos FF	1	1
Barnet helt invuxen i FF hem	3	1
Sjukt barn eller risk för sjukdom	1	-
Utbildning och uppfostran	1	-
Språket, barnet kan endast svenska -	-	-
BF dåliga ekonomi	7	5
Nej svar till adoption	6	3
Total myndigheternas argument	19	10

Källa: Stockholms Rådhusrätt 1 avd. Protokoll, Domböcker 1946-1947, Rotel I-IV

Finska biologiska föräldrar och skälet till bortadoption

Det var inte många finska föräldrar eller förmyndare som skrev ned en förklaring till varför de ville ge sitt barn till adoption i Sverige. Ofta var det fosterföräldrarna i Sverige, som skickade iväg en ”Medgivande till adoption” -blankett att fylla på till de biologiska föräldrarna i Finland. Den fylldes i och skickades åter till Sverige. Ibland kunde detta orsaka olika problem och oenigheter mellan föräldrakategorierna. Brevväxlingen mellan Finska socialministeriets barnflyttningsskommitté och den svenska Hjälpkommittén för Finlands barn innehåller flera sådana fall där adoptionsblanketten hade orsakat schismer mellan föräldrarna. Ovannämnda myndigheter hjälpte till att framföra båda föräldrakategoriernas önskemål och klagomål och de fanns där ”som spindeln i nätet” mellan Sverige och Finland. T.ex. år 1947 klagade den biologiska mamman hos de finska myndigheterna, att hon inte längre hörde något från sin

dotter, som var placerad hos fosterföräldrar i Sverige. Ett och halvt år innan hade fosterföräldrarna i Sverige skickat färdigt skrivna adoptionspapper till modern och ville adoptera barnet. Den biologiska mamman hade nekat och breven hade slutat komma. De finska myndigheterna bad nu de motsvarande svenska att de skulle ta och förklara för fosterföräldrarna "... att inte tar man nu så där bara och adoptera andras barn."⁶⁵ I ett annat fall hade finska modern medgivit adoptionen och skickat iväg adoptionshandlingar till Sverige och efter det hade breven slutat komma från fosterföräldrarna. Finska myndigheterna skrev till Sverige: "Hon funderade nu på att få hela adoptionen annullerad, ty det var ej meningen säger hon att fosterföräldrarna skulle upphöra att skriva till henne så snart de fått adoptionshandlingarna i sina händer."⁶⁶

År 1946 var det tre biologiska föräldrar som skrev att adoptionen var till barnets bästa, men ingen specifik anledning till varför det skulle vara så framkom i breven. De flesta föräldrarna, som på något sätt ville ange orsaken till adoptionen framhävde den egna dåliga ekonomin som den viktigaste anledningen. Betydelsen av utbildning och uppfostran nämns endast ett par gånger och att barnet inte längre kunde finska var utan betydelse. Språkfrågan nämns inte en enda gång av de biologiska föräldrarna. Man saknar även diskussionen om barnets rötter eller reflektionerna över tiden som barnet eller barnen hade vistats hos fosterföräldrarna. En biologisk mamma förklarar:

"Jag har alltid tänkt på Teuvos bästa, därför är han i Sverige, och nu skall jag glömma min egen sorg, när jag lämna honom dit, för att han skall få det bra i livet."⁶⁷

Biologiska mamman till en åtta år gammal finsk pojke, som hade varit hos fosterföräldrarna i Sverige under fem års tid, skriver:

Håppas [sic.] så, att när han blir stor, så att han ferstår [sic.] saker och ting, att han då kommer att förstå mig och ej dömer mig för hård att jag gav bort honom till goda meniskor [sic.], men jag vet, att han kommer att få det mycket bättre hos er än här hemma hos meg [sic.].⁶⁸

⁶⁵ Hjälpkommittén för Finlands barn arkiv, Finska Socialministeriets barnflyttningkommitté E VII: II Kuratorsexpeditionens korrespondens 1946-1947, Brev 12/5 1947 ang. barn nr: L 19137

⁶⁶ Hjälpkommittén för Finlands barn arkiv, Finska Socialministeriets barnflyttningkommitté E VII: II Kuratorsexpeditionens korrespondens 1946-1947, Brev 1/11 1947 ang. barn nr: L 184 55

⁶⁷ Stockholms Rådhusrätt 1 avd. Protokoll, Dombok 1946, Jan.-Juni 1 del Rotel III (AI:128) dom 21/2 1946

⁶⁸ Stockholms Rådhusrätt 1 avd. Protokoll, Dombok 1947, Jan.-Juni 1 del Rotel I (AI:132) dom 13/2 1947

Enligt detta begränsade undersökningsmaterial, var det var definitivt de ekonomiska svårigheterna och den allmänna situationen i efterkrigets Finland, som gjorde att barnen lämnades till adoption i Sverige. Man kan alltid diskutera hur stort tryck de biologiska föräldrarna kände, när situationen var så svår i efterkrigets Finland. Barnets bästa för de finska föräldrarna fanns där barnet materiellt kunde få det som de inte kunde erbjuda. Diskussionerna om t.ex. att fosterföräldrarna hade kunnat ge fortsatt ekonomiskt hjälp till barnet efter det att hon eller han hade skickats tillbaka till Finland, saknas helt i underlaget. Adoptionen var den viktigaste handlingen.

Finska myndighetsargument

Oftast var det barnavårdsmyndigheterna utanför Helsingfors som skrev väldigt detaljerade beskrivningar om de biologiska föräldrarnas situation. Vårdsnämnderna i de olika orterna i Finland kände sina familjer och kunde rekommendera att barnet skulle bli adopterat. Den ekonomiska frågan var här också den viktigaste. På landsbygden var det lättare att ge bifall till en adoption, när kommunerna var små med begränsade ekonomiska resurser att ta hand om sin befolkning. Man ska komma ihåg här att nästan en halv miljon karelar efter kriget placerades i det egentliga Finland. Varje kommun fick ta sin del av det karelska folket, som hade fått lämna sina hem. De biologiska föräldrarna till barnen, som skulle adopteras, beskrivs i finska barnavårdsmyndigheternas rapporter oftast som ekonomiskt svaga, de saknar bostad, familjen har många barn eller familjen har sociala problem. Eller som de finska myndigheterna uttalar om ett fall kort och koncist: ”Fadern är död. Modern har förlorat ena handen, som ersatts med en protes. 7 barn finnas, varför Esko borde få kvarstanna i Sverige.”⁶⁹ Finska myndigheter nämner också tidsaspekten och att barnet har blivit helt invuxen i fosterhemmet i Sverige. Barnskyddsnämnden i Vasa stad skriver i sin rapport, angående en biologisk mamma med två barn, båda två placerade i fosterhemmet i Sverige, att hon arbetar som baderska, har svag hälsa och hennes ekonomiska ställning är svag. Barnskyddsnämnden påpekar att hennes barn är så gamla, att det är ytterst svårt att hitta ett annat fosterhem på trakten, som är villig att ta båda barnen. Nämnden fortsätter: ”... det förelåg en stor fara för att barnens utveckling därigenom skulle drivas in i en ogynnsam riktning och hela deras barndoms- och ungdomstid skulle bli snedvriden”.⁷⁰ Ulvila kommuns vårdnämnd argumenterade om ett annat fall: ”Med betraktande av att barnet sålunda

⁶⁹ Hjälpkommittén för Finlands barn arkiv, Finska Socialministeriets barnflyttningkommitté E VII: II Kuratorsexpeditionens korrespondens 1946-1947, Brev 8/5 1947 ang. barn nr: V-T 562

⁷⁰ Stockholms Rådhusrätt 1 avd. Protokoll, Dombok 1946, Jan.-Juni 1 del Rotel III (AI:128) 20/6 1946

av allt att döma icke kommer att få känslan av ett verkligt hem hos sin moder, beslöt vårdnämnden tillstyrka bifall till ansökan om barnets adoption i Sverige.”⁷¹ Utbildning och uppfostran som argument saknades nästan helt i det finska materialet. Det var ju ett viktigt adoptionsmotiv hos de svenska fosterföräldrarna. De finska myndigheterna räknade säkerligen med att de som adopterade, också hade råd att bekosta barnets utbildning, alltså behövde man inte ens ta upp frågan. Det var självklart. Att fosterföräldrarna tog utbildningen som ett viktigt argument berodde på att de behövde ta med alla möjliga aspekter i adoptionsansökningarna. Det började nämligen hända i Finland. Finska myndigheter hade sina riktlinjer angående adoptionerna till Sverige. Barnen, som behövde adopteras, skulle tillbaka och adopteras av finska familjer. Särskilt Helsingfors stads barnskyddsnämnd hade en annan åsikt beträffande adoptionsmedgivanden.⁷²

Twister i Stockholms rådhusrätt 1946-47 angående adoptioner av finska krigsbarn

I undersökningsmaterialet från år 1946 fanns det 18 rapporter (25 fall av adoptionsansökan) från olika barnavårdsmyndigheterna i Finland. Dessa var rapporter som rätten var tvungen att begära från Finland innan man kunde besluta om adoption. Åtta rapporter var från Helsingfors stads barnskyddsnämnd. I sex fall gav de nekande svar, fast de biologiska föräldrarna eller förmyndaren hade gett sitt medgivande till adoption tidigare. År 1947 fanns det 17 finska rapporter från barnmyndigheterna (28 fall av adoptionsansökan) och fem av dem var från Helsingfors. Det blev nekande svar i tre fall. Även Åbo stad sa nej till en adoption i ett fall. Sammanlagt var det nio nekande svar (17 % av totala ansökningar 1946-47) från de finska myndigheterna, gällande finska krigsbarn som skulle adopteras till Stockholm. Det som är anmärkningsvärt i dessa sammanlagt nio fall, är att de biologiska föräldrarna eller förmyndaren *hade gett sitt medgivande* till adoptionen.⁷³ Hur påverkade dessa nekande svar domarna i rådhusrätten och vilka argument använde de finska myndigheterna?

År 1946 fanns det sex fall där fosterföräldrarna fick ett negativt svar från de finska barnavårdsmyndigheterna. När dessa fall behandlades i Stockholms rådhusrätt, följde

⁷¹ Stockholms Rådhusrätt 1 avd. Protokoll, Dombok 1946, Jan.-Juni 1 del Rotel II (AI:126) 16/5 1946

⁷² Stockholms Rådhusrätt 1 avd. Protokoll, Domböcker 1946-1947, Rotel I-IV

⁷³ Stockholms Rådhusrätt 1 avd. Protokoll, Domböcker 1946-1947, Rotel I-IV

rådhusrätten i fem fall de finska myndigheternas linje och sa nej till adoption. Fosterföräldrarna i Stockholm överklagade beslutet i fyra fall. Ett fall blev vilande, när man skulle hämta nya utlåtanden från Finland. I ett fall drog de biologiska föräldrarna tillbaka adoptionsmedgivandet efter att myndigheterna i Finland inte hade godkänt adoptionen. Tre fall togs upp senare i rådhusrätten efter att fosterföräldrarna hade kommit med nya intyg och argument. Det finns också ett fall där rådhusrätten direkt gick emot de finska myndigheternas rekommendationer och gav fosterföräldrarna rätt att adoptera barnet. I detta fall hämtades inga nya yttranden från Finland. I fyra fall av sex fick de svenska fosterföräldrarna adoptera efter domen i rådhusrätten, ett fall var vilande och i ett fall hade man lämnat en återkallningsbevis.⁷⁴ År 1947 anlände två nekande svar från finska myndigheter och ett fall, där fosterföräldrarna hade fått avslag något år tidigare, fick de sitt ärende prövat på nytt i rådhusrätten. Alla fosterföräldrar överklagade och efter prövning i rätten fick samtliga fosterföräldrar i Sverige adoptera sitt finska krigsbarn.⁷⁵

Finska myndighetsargument mot adoption

De finska barnavårdsmyndigheterna hade två kategorier av argument till varför de motsatte sig adoptionen. Det första argumentet var att det i Finland fanns åtskilliga familjer, som ville ta emot ett adoptivbarn. Det andra argumentet, som de finska myndigheterna använde, var att de biologiska föräldrarna eller föräldern faktiskt kunde ta hand om sitt barn både fysiskt och psykiskt. År 1946 fanns det ca 700-800 par i en adoptionsväntelista i Finland och myndigheterna där ville prioritera dessa finska familjer istället för de svenska fosterföräldrarna. Helsingfors stads barnskyddsnämnd skriver den 19 februari 1946 som svar till svenska myndigheter:

Som önskat yttrande angående finska medborgaren [namn], född 10/8 1940, adoption i Sverige får nämnden, med återställande av den ingångna remissen, vördsamt meddela, att enär det i Finland finnes talrika familjer, som önska upptaga adoptivbarn, har nämnden efter företagen omröstning beslutat avstyrka tillstånd till adoption i fråga.⁷⁶

⁷⁴ Stockholms Rådhusrätt 1 avd. Protokoll, Dombok 1946, Jan.-Juni 1 del Rotel III (AI:128) dom 6/6 1946, Juli-Dec. 2 del Rotel I (AI:125) dom 3/10 1946, Juli-Dec. 2 del Rotel II (AI:127) dom 3/10 1946, Juli-Dec. 2 del Rotel III (AI:129) dom 10/10 1946

⁷⁵ Stockholms Rådhusrätt 1 avd. Protokoll, Dombok 1947, Jan.-Juni 1 del Rotel I (AI:132) dom 10/4 1947, Juli-Dec. 2 del Rotel I (AI:133) dom 11/9 1947, Jan.-Juni 1 del Rotel IV (AI:138) dom 13/2 1947

⁷⁶ Stockholms Rådhusrätt 1 avd. Protokoll, Dombok 1946, Jan.-Juni 1 del Rotel III (AI:128) dom 21/2 1946

Sammanlagt fanns det nio argument och av dessa var det tre som berörde prioriteringen av de finska familjerna, som stod i kö för ett adoptivbarn. Detta argument användes endast under året 1946. Året efter hade det försvunnit helt. Dessa argument hade kommit från två storstäder i Finland: Helsingfors och Åbo. Där hade myndigheterna tagit ett principiellt beslut i frågan, som de också använde i praktiken. Denna princip hade de finska myndigheterna haft redan tre år tidigare. I ett fall från år 1947, där svenska fosterföräldrarna skickar en ny adoptionsansökan, finns ett yttrande med från Helsingfors stads Barnskyddsnämnd daterad 15/6 1944, där de meddelade att "...av principiella skäl beslutat motsätta sig, att nämnda barn bortgives som adoptivbarn till Sverige."⁷⁷ I ett brev från finska Socialministeriets Barnflyttningskommitté till Hjälpkommittén för Finlands barn skrev tjänstemannen: "Ref. till edert brev av den 10 ds. Få vi meddela, att vi ej önska medverka till adoption, utan försöka vi tvärtom se till att så ej sker."⁷⁸

De små städerna och kommunerna i Finland kunde i sina svar hänvisa till det argument, att barnen skulle adopteras av finska familjer, men de poängterade i sina svar att det saknades fosterhem på orten, som skulle kunna ta barnen. De menade också att dessa finska krigsbarn var för gamla för att de skulle vara lättplacerade i adoptivhemmen. De hade ju vistats största delen av sitt liv i Sverige. Principen, att barnen skulle adopteras av finska familjer, hade spridit sig till hela Finland, men i undersökningsmaterialet användes den endast av Helsingfors och Åbo.⁷⁹ Att argumentet försvann helt under året 1947, kan bero på att rätten i Sverige inte längre tog hänsyn till detta. I ett fall, i slutet av året 1946, beslutar Stockholms rådhusrätt att förorda adoptionen, trots att de finska myndigheterna inte hade givit sitt bifall. Rådhusrätten frågade inte efter flera utredningar, utan tog beslut i ärendet omgående och fosterföräldrarna fick adoptera.⁸⁰

I sex fall argumenterade de finska myndigheterna för att de finska biologiska familjerna själva kunde ta hand om barnen, både fysiskt och psykiskt. De finska barnavårdsmyndigheterna gjorde en utredning, där man undersökte de finska föräldrarna. När de kom till en slutsats att familjen väl kunde ta hand om sitt hemvändande barn, gav de ett avböjande yttrande i

⁷⁷ Stockholms Rådhusrätt 1 avd. Protokoll, Dombok 1947, Juli-Dec. 2 del Rotel I (AI:133) dom 9/10 1947

⁷⁸ Hjälpkommittén för Finlands barn arkiv, Finska Socialministeriets barnflyttningskommitté E VII: II Kuratorsexpeditionens korrespondens 1946-1947, Brev 17/4 1946 ang. barn nr: V-M 520

⁷⁹ Stockholms Rådhusrätt 1 avd. Protokoll, Domböcker 1946-1947, Rotel I-IV

⁸⁰ Stockholms Rådhusrätt 1 avd. Protokoll, Domböcker 1946, Juli-Dec. 2 del Rotel III (AI:129) dom 10/10 1946

adoptionsärendet. Det är Helsingfors stads barnskyddsnämnd som än en gång skriver som svar:

...att enär barnets föräldrar så vitt man kunnat utröna äro dugliga människor och fullt arbetsföra samt sålunda i stånd att själva giva vård och uppfostran åt sitt barn, har nämnden prövat riktigt avge ett avböjande yttrande angående ifrågavarande adoptionsansökan.⁸¹

De finska myndigheterna ville undvika ”onödiga” adoptioner. Här gick de också emot de finska biologiska föräldrarnas vilja. De hade ju givit ett medgivande till adoption. De finska biologiska föräldrarna var helt tysta i dessa fall som överklagades. Det var de svenska fosterföräldrarna och de svenska myndigheterna som argumenterade med de finska myndigheterna. De biologiska föräldrarna drog i vissa fall tillbaka sina adoptionsmedgivanden, när myndigheterna i Finland hade sagt nej till adoption. Finska myndigheternas inställning i frågan var klar: alla finska krigsbarn, som hade en möjlighet att komma hem, skulle återvända. Redan i början av fortsättningskriget hade IKL-partiet⁸² i Finland tagit upp adoptionsfrågan och gjort en motion om ändring av den finska adoptionslagen för att försvåra möjligheterna att adoptera barn till Sverige. Det nya förslaget om lagändring godtogs inte och det Samnordiska avtalet skulle gälla.⁸³ ”Barnets bästa” för finska myndigheterna innebar att, om det var möjligt, skulle barnet tillbaka till sina finska föräldrar. Adoptionen i Sverige var endast tänkbar, när det inte fanns en annan utväg. Inte ens de finska föräldrarnas medgivande till adoption påverkade de finska myndigheternas beslut. ”Barnets bästa” i dessa fall var också ”samhällets bästa”.

De svenska och finska myndigheterna hade säkerligen olika åsikter angående de finska föräldrarnas ekonomiska förmåga, men de finska myndigheterna gjorde sina beslut enligt den finska standarden. Och nivån i Finland efter kriget kunde se ut så här:

Hemmet var snyggt, men torvligt, inga textilier, enbart pappersgardiner. Familjen har förlorat sin egendom i kriget. En del nya möbler fanns. Ingen orsak för fosterföräldrarna att oro sig för flickan.⁸⁴

⁸¹ Stockholms Rådhusrätt 1 avd. Protokoll, Dombok 1947, Jan.-Juni 1 del Rotel I (AI:132) dom 13/2 1947

⁸² IKL-partiet (Isänmaallinen kansanliike), Den fosterländska folkrörelsen, grundades 1932 i Finland och upplöstes i enlighet med fredsavtalet 1944.

⁸³ Hjälpkommittén för Finlands barn arkiv, FI vol.2 Handlingar ordnade i ett dossiersystem, Dossier nr 8, Hjälpkommittén för Finlands barn arkiv, ÖIb:13 Tidningsklipp kronologisk serie 1946, s. 67

⁸⁴ Hjälpkommittén för Finlands barn arkiv, Finska Socialministeriets barnflyttningskommitté E VII: II Kuratorsexpeditionens korrespondens 1946-1947, Brev 22/10 1947 ang. barn nr: L 8386

Här hade barnet återvänt och fosterföräldrarna i Sverige var oroliga över hennes hemförhållanden. De hade kontaktat Hjälpkommittén för Finlands barn, som i sin tur bad den finska motsvarigheten att göra hembesök hos de biologiska föräldrarna. Fosterföräldrarna ville ha barnet tillbaka till Sverige och det ville också barnet. Den finska tjänstemannen skriver till sin kollega i Sverige:

Det är synd om ungar vilka varit så länge borta i Sverige. Det blir en dragkamp om dem. Fosterhemmet lämnar dem inte, de vill att barnen ska längta efter hemmet i Sverige och alla fördelar ett högre levnadsstandard [sic.] medför. Ungarna får inte tid att anpassa sig efter våra förhållanden. Minst ett halvt år böra de få vara i fred och inte i vart brev tjata och fråga, ”har du mycket ledsamt, vill du inte komma tillbaka till oss.”⁸⁵

Rådhusrätten i Stockholm lyssnade först till vad de finska myndigheterna hade för argument att neka en adoption och i fem fall gick de i finländarnas linje. Rådhusrätt tog ett *principiellt* beslut angående de finska krigsbarnsadoptionerna. Redan 1942 hade Lars Östberg, Hjälpkommitténs verkställande ledamot och advokat, skrivit ett brev till Gävles borgmästare Nils Berlin angående finska krigsbarnadoptioner. Berlin satt som ordförande i Föreningen Sveriges Stadsdomare. I sitt brev den 13 mars 1942 tar Östberg upp hur många svenska fosterfamiljer som frågat honom om de skulle kunna adoptera sina finska krigsbarn. Kommittén hade bestämt sagt nej till adoptionerna.

”Bland de barn, som nu kommit till Sverige, torde ännu icke adoptionsfrågan vara aktuell men kan bliva när som helst. Därför har också kommittén vädjat till familjerna att icke vidtaga några åtgärder för att för alltid få behålla de finska barnen. Vi har ju fått ett förtroende att taga hand om barnen, som icke får svikas. Barnen måste, då läget i Finland förändras, återlämnas.”⁸⁶

Östberg föreslog i samma brev att man skulle göra en framställning till landets stadsdomare om att Hjälpkommittén skulle ha en möjlighet att yttra sig i de olika adoptionsfallen, som gällde finska krigsbarn. Barnen skulle tillbaka till Finland, om det blev så att de finska myndigheterna inte godkände adoptionen. Både de svenska och finska myndigheterna var eniga i frågan, än så länge. Efter de förnyade prövningarna i rådhusrätten fick foster-

⁸⁵ Hjälpkommittén för Finlands barn arkiv, Finska Socialministeriets barnflyttningskommitté E VII: II Kuratorsexpeditionens korrespondens 1946-1947, Brev 22/10 1947 ang. barn nr: L 8386

⁸⁶ Hjälpkommittén för Finlands barn arkiv, F I vol. 2 Handlingar ordnade i ett dossiersystem, Dossier nr. 8

föräldrarna i alla fall adoptera. Vi ska komma ihåg att alla adoptionsrättegångarna hölls i Sverige enligt det Samnordiska avtalet från 1931. Vad var det för argument fosterföräldrarna och myndigheterna i Sverige hade, som gjorde, att de vann över de finska myndighetsargumenten i rådhusrätten? Finska föräldrar var ju osynliga i denna process och deras uttalanden finns inte i materialet. Vad var det som fick domstolen att ändra sin åsikt i adoptionsprocessen?

Svenska fosterföräldrarnas och myndigheternas argument för adoption

Det viktigaste argumentet som de svenska fosterföräldrarna använde gällde den finska familjens dåliga ekonomi. Oftast hänvisade de till de privata breven som den finska familjen eller biologiska mamman hade skickat till fosterföräldrarna i Sverige. Dessa brev var väldigt detaljerade och sannerligen var de skrivna efter önskemål från fosterföräldrarna, när de hade fått avslag i rätten. Breven innehöll beskrivningar om de biologiska föräldrarnas svåra situation med hänvisningar till dålig ekonomi, sjukdomar, livsmedelbrist och bostadssituation. I två fall har fosterföräldrarna varit i kontakt med Hjälpkommittén för Finlands barn och advokaten Lars Östberg. Våren 1946 besökte han "Föreningen hem för hemlösa barn" i Helsingfors. Det var under det här besöket han fick veta att det i Finland fanns 700-800 familjer, som ville ha adoptivbarn och då skulle man prioritera dessa familjer i stället för de svenska. Lars Östberg rapporterar:

Liksom svenska adoptivföräldrar önska de finska endast adoptera barn under två år eller helst under ett år, så att barnen helt kunna växa in i den nya miljön.

Barn som komma från Sverige och uppnått högre ålder än två år, har icke gått att placera med nämnda undantagen. Dels ha de sålunda varit för gamla, dels ha de icke varit blåögda eller ljuslockiga eller haft de egenskaper, som de blivande finska adoptivföräldrarna önskat.⁸⁷

Man betonade svårigheten att placera dessa finska krigsbarn hos adoptivföräldrar i Finland. Enligt Östberg var de inte attraktiva på adoptionsmarknaden. Var han hade fått uppgifterna om önskemålen angående hur barnen skulle se ut för att bli adopterade i Finland ifrån, berättar han inte. I alla fall tillägger Östberg i sitt brev att Hjälpkommittén för Finlands barn ville tillstyrka adoptionen, om myndigheterna i Finland inte kunde hitta ett adoptivhem till barnen. Här accepterar fortfarande de svenska myndigheterna den finländska praxisen i adoptions-

⁸⁷ Stockholms Rådhusrätt 1 avd. Protokoll, Dombok 1946, Juli-Dec. 2 del Rotel II (AI:127) dom 3/10 1946

ärendena. Detta brev användes som argument från de svenska fosterföräldrarna, när de ville att rätten skulle göra en ny prövning i fallet.

Fosterföräldrarna skaffade nya intyg och rekommendationer, när man skulle behandla adoptionsärenden på nytt i rådhusrätten. Läkarintyg, som väldigt noggrant tog upp barnets hälsotillstånd och behandlingsprogram, rekommenderade att barnet skulle få fortsatt vård i Sverige där barnet hade den bästa möjligheten att tillfriskna. Myndigheterna i Finland tog inte alltid detta som en anledning för adoption. Ofta kunde de bli irriterade, när man ansåg att den svenska sjukhusvården skulle vara betydligt bättre än den finska. Irritationen kan man finna i vissa finska myndigheters notiser till de svenska kollegorna, angående de fall där svenska fosterföräldrarna ville ha tillbaka barnet för läkarvård i Sverige. De finska myndigheterna menade att det var onödigt, när möjligheten till samma behandling kunde fås i Finland.⁸⁸ Men i rådhusrätten var läkarnas utlåtanden viktiga och barnets sjuklighet var ett viktigt argument. När det gällde olika rekommendationer, verkade de vara effektiva. Ett intyg angående fosterföräldrarnas lämplighet från t.ex. ett hovrättsråd i Sverige och från en finsk riksdagsman, som också var Kolonisationsråd, gjorde att adoptionerna godkändes utan vidare diskussion. Fosterföräldrarna tillhörde de högsta socialklasserna och hade vänner både i Sverige och i Finland, som i sin tur kunde hjälpa till med sina kontakter. Fosterföräldrarnas överklaganden till rådhusrätten innehöll också stark kritik mot de finska myndigheterna. De svenska fosterföräldrarna hade både utbildning och pondus att kunna uttrycka sig. Det syns tydligt t.ex. i detta brev till rådhusrätten:

Barnskyddsnämnden [i Helsingfors] har därför tydligen icke tagit någon som helst hänsyn till det föreliggande fallet utan endast efter omröstning – kanske med knapp majoritet – angivit ett generellt utlåtande utan hänsyn till eller tanke på Teuvos bästa. Då Teuvo i sommar fyller sex år, torde möjligheterna att skaffa honom ett adoptivhem i Finland vara uteslutna.

Den avgörande synpunkten är ju att adoptionen länder till gagn för barnet, och vi kunna ej finna annat än att det i allra högsta grad måste vara till Teuvos bästa, om han blir adopterad här i Sverige.⁸⁹

I ett annat fall kritiserar den svenska fosterpappan både de finska och de svenska myndigheterna. Han menar att om adoptionen hade gällt en svensk pojke, hade den blivit

⁸⁸ Hjälpkommittén för Finlands barn arkiv, Finska Socialministeriets barnflyttningkommitté E VII: II Kuratorsexpeditionens korrespondens 1946-1947, Brev 22/10 1947 ang. barn nr: L 8386

⁸⁹ Stockholms Rådhusrätt 1 avd. Protokoll, Dombok 1946, Jan.-Juni 1 del Rotel III (AI:128) dom 6/6 1946

godkänd direkt. Nu när det gällde ett finskt barn måste rätten ta hänsyn till de finska barnavårdsmyndigheternas yttrande i frågan. Han menar att finska myndigheter inte hade gjort en ordentlig utredning om barnets hemförhållanden. Han kritiserar också finska barnavårdsmyndigheternas sätt att kategoriskt svara nej till utländska adoptioner och skriver: ”Vi förmena således, att de finska myndigheters motivering saknar relevans för bedömandet av förevarande ärende och endast vittnar om en påtaglig brist på argument.” Han erinrar rådhusrätten att adoptionsansökan ska behandlas helt enligt svensk rätt. Fosterpappan menar att finska myndigheternas nekande svar, inte hindrar att rätten i Sverige ger bifall till adoptionsansökan, om det är för barnets bästa.⁹⁰

Adoptionsansökningarna behandlades av svensk rätt och det var det svenska sättet att se på ”barnets bästa” som dominerade. Endast i några få fall blev adoptionen inte av och det berodde på att de biologiska finska föräldrarna tog hänsyn till de finska myndigheternas yttrande om frågan. De drog själva in de tidigare givna adoptionsmedgivandena. Det verkar som om Rådhusrätten av princip först svarade nej till adoption, om finska myndigheterna hade nekat, och efter att fosterföräldrarna överklagade, blev det nästan automatiskt bifall. Inga vidare kommentarer finns från finska sidan i undersökningsmaterialet. Domsluten angående dessa tvister hade tagits i Stockholms rådhusrätt utan vidare diskussion. I tre fall (av totalt nio) skickade rådhusrätten ärendena till en förnyad prövning i Finland. Där hade de finska myndigheterna till slut meddelat Svenska beskickningen i Helsingfors att de godkände adoptionerna i dessa fall. Finska myndigheter tog ingen större strid om saken, i synnerhet inte när de biologiska föräldrarna hade gett sitt medgivande till adoptionen.⁹¹ I intervjun i Svenska Morgonbladet 1946 uttalar Hjälpkommitténs Lars Östberg tydligt den svenska officiella hållningen angående finska krigsbarnsadoptioner. Han skildrade läget år 1946 och informerade om att många svenska familjer ville adoptera, men det blev oftast avslag och detta beklagade han. ”... då barnen skulle få det så mycket bättre i vårt land, och finnarna själva har svårt att ta hand om dem.”⁹² I Stockholms rådhusrätt blev barnen adopterade under åren 1946-47 även efter de finska myndigheternas avslag, om de biologiska föräldrarna hade gett sitt medgivande.

⁹⁰ Stockholms Rådhusrätt 1 avd. Protokoll, Dombok 1947, Jan.-Juni 1 del Rotel IV (AI:138) dom 29/5 1947

⁹¹ Stockholms Rådhusrätt 1 avd. Protokoll, Dombok 1946, Jan.-Juni 1 del Rotel III (AI:128) dom 6/6 1946, Juli-Dec. 2 del Rotel I (AI:125) dom 3/10 1946, Juli-Dec. 2 del Rotel II (AI:127) dom 3/10 1946, Juli-Dec. 2 del Rotel III (AI:129) dom 10/10 1946, Stockholms Rådhusrätt 1 avd. Protokoll, Dombok 1947, Jan.-Juni 1 del Rotel I (AI:132) dom 10/4 1947, Juli-Dec. 2 del Rot I (AI:133) dom 11/9 1947, Jan.-Juni 1 del Rotel IV (AI:138) dom 13/2 1947

⁹² Hjälpkommittén för Finlands barn arkiv, Ö Ib:13 Tidningsklipp kronologisk serie 1946, s. 67

År 1948 uttalar Lars Östberg i avslutningskonferens i Hotell Gillet så här om finska krigsbarnsadoptionerna:

Däremot är det inte rätt, att en adoption inte godkännes, om den inte anmäles till finska myndigheterna, ty enligt de lagar och konventioner, som gäller mellan Sverige och Finland om adoptering i Sverige, gäller adoption, som gjorts i svensk domstol, på samma sätt, som om den gjorts av finskt domstol. Vederbörande hemförsamlings myndigheter har bara en yttranderätt men ingen bestämmanderätt.⁹³

Svenska Hjälpkommittén för Finlands barns ledamot och advokat Lars Östberg hade ändrat sina principer sedan 1942 angående de finska krigsbarnsadoptionerna: från rekommendationen ”inga adoptioner alls” till att understryka den svenska domstolens oinskränkta bestämmanderätt i finska krigsbarnsadoptioner.

De svåraste fallen i Sverige gällde de finska krigsbarn, som fosterföräldrarna ville adoptera och som de finska biologiska föräldrarna ville ha tillbaka. Många av dessa fall, som handlade om tvistemål mellan de olika föräldrakategorierna, hamnade till sist hos Högsta Domstolen, där både de svenska och finska myndigheterna var högst närvarande.

⁹³ Hjälpkommittén för Finlands barn arkiv, Hjälpkommitténs protokoll, A II: vol. 2 Konferensprotokoll 14/10 1948

Sammanfattning

Redan under 1920-talet hade de diplomatiska kretsarna i Sverige och Finland diskuterat eventuellt försvarsförbund mellan länderna. Den svenska åsikten var att hålla sig utanför ett sådant. Finlands läge var för utsatt. Diskussionerna angående olika bidrag till Finlands försvar fortsatte under åren och samtalen mellan Sverige och Finland intensifierades före andra världskrigets början. Den europeiska storpolitiska situationen blev ändrades helt till det sämre under året 1939. Situationen i Finland förvärrades och Sovjetunionen sade upp non-aggressionspakten mellan länderna. Den 30 november 1939 angrep Sovjet Finland och vinterkriget började. I Sverige började de olika välgörenhetsorganisationerna organisera sig för att hjälpa det krigsdrabbade Finland. En helt ny organisation grundades och svenskarna var beredda att ta emot tusentals finska krigsbarn, som hade blivit evakuerade från sina hem. Krigsbarn var ingen ny företeelse för svenskarna. Redan under 1920-talet hade Svenska Röda Korset organiserat krigsbarnsverksamhet i Sverige och tagit emot mest tyska och österrikiska barn. När fortsättningskriget i Finland var ett faktum, fortsatte det svenska hjälparbetet med att ta emot ännu större antal krigsbarn från Finland. Den svenska organisationens slutgiltiga namn blev Hjälpkommittén för Finlands barn och den motsvarande organisationen i Finland var Socialministeriets barnflyttningkommitté, som arbetade med barnförflyttningarna till Sverige. Sammanlagt skickades ca 70 000 finska barn undan kriget till grannlandet Sverige och verksamheten har kallats så här efterhand för ”Världens största barnförflyttning”.

Efter kriget ville många svenska fosterföräldrar adoptera sitt finska krigsbarn. Det viktigaste lagen angående nordiska adoptioner var från år 1931, det Samnordiska avtalet. Avtalet hade gjorts mellan de olika nordiska länderna och vad gällde adoptioner, skulle de behandlas i det landet, där adoptanterna hade sin hemort. Vid varje ansökning skulle respektive stats lagstiftning tillämpas. I Sverige betydde det att man brukade svensk adoptionslagstiftning. Svensk Författningssamling år 1942 nr 664 angående finska krigsbarnsadoptioner hänvisade till det Samnordiska avtalet. När det gällde adoptioner av finska krigsbarn, skulle domstolarna inhämta yttranden från barnavårdsmyndigheterna i Finland, innan man tog beslut i adoptionsärenden.

Undersökningen avser finska krigsbarnsadoptioner i Stockholms stad åren 1946 och 1947. Det var under dessa år flest finska krigsbarn adopterades i Stockholms län. När fosterföräldrarna i Stockholms stad ville adoptera sina finska krigsbarn, skickade de en adoptionsansökan till Stockholms Rådhusrätts första avdelning, Förmyndarskapsavdelningen. Barnavårdsmyndigheterna både i Sverige och i Finland skulle lämna sina yttranden om fallen innan rådhusrätten i Stockholm tog beslut i adoptionsfrågorna. Då undersökte man både fosterföräldrarna och de biologiska finska föräldrarna. År 1946 skickades 25 adoptionsansökningar angående finska krigsbarn till rådhusrätten i Stockholm. Motsvarande siffra år 1947 är 28 adoptionsansökningar. Största andelen av adoptionsansökningar gällde barn, som hade kommit till fosterföräldrarna när de var under tre år gamla. De barn som fosterföräldrarna var mest angelägna om att adoptera, var de yngsta barnen, som hade varit hos fosterföräldrarna längst. Antalet flickor och pojkar skilde sig inte mycket åt, så könet spelade ingen roll. År 1947 skilde sig undersökningsresultatet från året innan endast inom ett område, könet. Pojkarnas andel av adoptionerna hade plötsligt ökat. Om ökningen var en tillfällighet eller ett medvetet val från fosterföräldrarnas sida, vet man inte. Önskemålet om att kunna adoptera ett speciellt kön var inte framträdande i adoptionsansökningarna.

Fosterföräldrarna i Stockholm var i genomsnitt drygt fyrtio år gamla och var nästan uteslutande gifta par utan barn. Adoptionslagstiftningen i Sverige ändrades år 1944, så att även par med egna biologiska barn eller adoptivbarn kunde adoptera. Undersökningen visar att år 1947 ökade antalet av par med egna eller adopterade barn, som ville adoptera ett finskt krigsbarn. En förklaring till ökningen kan vara, att när tiden gick och finska barnen blev kvar under en längre tid i Sverige än planerat, integrerades de mer och mer i den svenska fosterfamiljen. Frågorna om möjligheterna att adoptera kan ha orsakat ett visst tryck i olika rättsliga instanser i Sverige och påverkat till att den svenska adoptionslagen reviderades år 1944. I Stockholms stad var det mest personer från de högsta socialgrupperna, drygt 90 % av alla fosterföräldrar, som ville adoptera finska krigsbarn. Kvinnorna var hemmafruar och hemmet var deras arbetsplats. Att ta emot de finska barnen och placera dem i olika borgarhem i Stockholm, var en naturlig förlängning av det filantropiska arbetet under 1920-talet, då svenskarna tog emot krigsbarn från Tyskland och Österrike. Borgerskapets kvinnor hade en dominerande position i denna verksamhet.

De finska biologiska föräldrarna tillhörde de lägsta socialklasserna i samhället. År 1946 var den typiska finska biologiska föräldern, som hade givit sitt tillstånd till adoption, en krigsänka

med flera barn. Året efter hade var det mest gifta finska par med flera barn i familjen som lämnade sitt medgivande till adoptionen. Under åren 1946-47 fanns sammanlagt endast två fall, där båda biologiska föräldrarna var döda. Hjälpkommittén för Finland barns ledamot Lars Östberg uttalade sig om adoptionerna år 1946 i en tidningsintervju i *Svenska Morgonbladet*. I artikeln påstod han att de finska krigsbarnen, som adopterades till Sverige, var föräldralösa. Denna uppgift stämmer inte med undersökningsresultatet från Stockholms stad. Anledningen till detta uttalande kan vara att det var klart från alla håll, att dessa barn skulle tillbaka till Finland efter kriget. Man hade understrukt från myndigheterna både från Sverige och från Finland att barnen endast temporärt var placerade i de svenska hemmen. Fosterföräldrarna började skicka in sina adoptionsansökningar och de gamla överenskommelserna ignorerades. Uttalandet kan tolkas som att den skulle lugna den egna leden i Sverige och deras moraliska betänkligheter angående adoptionerna av finska krigsbarn.

Undersökningen tar upp de olika typerna av argument fosterföräldrarna och myndigheterna använde för att framhäva sin sak i rätten. Argumenten är delade i olika kategorier och dessa syftar till vad fosterföräldrarna och myndigheterna i Sverige ansåg som ”ett gott hem” och ”barnets bästa”. Fosterföräldrarna började använda betydligt flera adoptionsmotiv i sina ansökningar år 1947 i jämförelsevis med året innan. De stora hemtransporterna började organiseras och barnen skulle skickas tillbaka till Finland. Fosterföräldrarna behövde alla argument de kunde åstadkomma, för i Finland hade man tagit ett principbeslut att alla finska barn i Sverige skulle tillbaka hem. Barn som behövde ett adoptivhem, skulle adopteras av finska adoptivföräldrar. År 1946 lade fosterföräldrarna tonvikten på barnets fortsatta kontakter med hemlandet och barnets finska släktingar. Året efter hade de slutat använda detta adoptionsmotiv och istället börjat använda språket som ett argument. Finska krigsbarn glömde sitt hemspråk och kunde endast tala svenska. Barnets hälsotillstånd användes som ett annat viktigt argument. Den psykiska hälsan togs upp, när man diskuterade hur skadligt det vore för barnets psykiska hälsa att bli skickat tillbaka till Finland. Fosterföräldrarna hade inga betänkligheter för egen del vad det gällde att även adoptera sjuka barn. Den fortsatta vården i Sverige var för barnets bästa.

År 1947 var det viktigaste adoptionsargumentet att barnet var helt invuxen i hemmet. Den svenska familjen hade blivit den enda ”riktiga” familjen för det finska barnet. Enligt fosterföräldrarna var det för barnets bästa att hon eller han fick stanna hos dem. I vissa adoptionsansökningar tog fosterföräldrarna upp hur lite intresse de finska fosterföräldrarna

hade visat sitt barn under åren hon eller han hade vistats hos fosterföräldrarna i Sverige. År 1949 kom Alanenkommittés betänkande, där kommittén hade noterat att myndigheterna hade förbjudit de finska föräldrarna att skriva för ofta till barnet. Det skulle enligt myndigheterna ha orsakat slitningar och missförstånd mellan föräldrakategorierna. År 1947 poängterade man också vikten av en bra utbildning och uppfostran. Barnen, som skulle adopteras, var i skolåldern. Det var inte frågan om kvalitén på utbildningen mellan Sverige och Finland, utan vilket föräldrapar som hade ekonomin att möjliggöra studierna. Barnets bästa var i Sverige, där fosterföräldrarna hade en god ekonomi och kunde bekosta en bra utbildning. De biologiska föräldrarnas dåliga ekonomi användes också som ett adoptionsmotiv av fosterföräldrarna.

De svenska myndigheternas argument för adoptionen hittar man i barnavårdsmyndigheternas rapporter, som skickades till rådhusrätten. Barnavårdsmännen undersökte de svenska fosterföräldrarnas lämplighet som adoptivföräldrar. De vanligaste svenska myndighetsargumenten, drygt 60 % av alla argument, under åren 1946-47 var att ”hemmet var gott” och att ”barnet var innerligt avhållen” eller ”barnet var helt invuxen i hemmet.” Dessa fraser saknas i två fall av adoptionsansökan, där adoptanterna kom från arbetarklassen. I undersökningsmaterialet var normen till ”ett gott hem” en barnlös överklassfamilj med ett hus i närförorten. Att kunna ge bra utbildning och bra uppfostran ansågs också viktigt av myndigheterna, men de poängterade inte det svenska språket som argument, d.v.s. att barnet endast kunde svenska. I språkfrågan var fosterföräldrarna mer aktiva än myndigheterna. För svenska myndigheterna var det viktigast att adoptanterna hade den rätta ekonomin. Barnet självt är osynlig i undersökningsmaterialet. Blicken var riktad mot adoptivföräldrarna och inte barnet. 1940-talets folkhemsbyggare lade tonvikten på den sociala anpassningen och inte på den individuella självständigheten. Detta kommer specifikt fram i undersökningsmaterialet i fraserna ”barnet är helt invuxen i familjen” och ”barnet blir en bra samhällsmedlem”. År 1947 togs särskilt de finska föräldrarnas dåliga ekonomi upp, som också användes som myndighetsargument. Barnets bästa var det som endast de svenska fosterföräldrarna kunde ge: ett gott hem, en riktig familj, god uppfostran och utbildning.

De biologiska finska föräldrarna eller förmyndaren skulle lämna ett skriftligt medgivande till adoptionen. Det var inte många finska föräldrar som skrev ned en förklaring till varför de ville lämna sitt barn till adoption i Sverige. Det var definitivt de ekonomiska aspekterna som dominerade i adoptionsmedgivandena. Barnets bästa för de finska föräldrarna fanns där barnet

kunde få det bäst materiellt. Diskussionerna att fosterföräldrarna skulle kunna hjälpa barnet ekonomiskt från Sverige efter hemkomsten till Finland saknas helt i undersökningsmaterialet. Adoptionen var den viktigaste handlingen. Även för de finska barnavårdsmyndigheterna var den ekonomiska frågan också det viktigaste. I landsbygden var det lättare att ge bifall till en adoption, när kommunerna var små och det var svårt att både ta hand om hemvändande barnen ekonomiskt eller att hitta ett lämpligt foster- eller adoptivhem till dem. Utbildning och uppfostran som ett myndighetsargument nämndes nästan inte alls. Det togs som självklarhet att de svenska fosterföräldrarna hade ekonomin att kunna utbilda barnen. Endast från storstäderna som Helsingfors och Åbo kom nekande svar från barnavårdsmyndigheterna angående krigsbarnsadoptioner.

Sammanlagt var det nio nekande svar under åren 1946-47, 17 % av de totala adoptionsansökningarna, från de finska barnavårdsmyndigheterna till rådhusrätten i Stockholm. Det som är anmärkningsvärt i dessa fall är att de biologiska föräldrarna eller förmyndaren hade gett sitt medgivande till adoptionen. De finska barnavårdsmyndigheterna hade två kategorier av argument till varför de motsatte sig adoptionen. Det första argumentet handlade om att det i Finland fanns flera hundra familjer som ville ta emot ett adoptivbarn. Finska myndigheterna ville att de finska krigsbarn, som behövde adopteras, skulle få finska adoptivföräldrar. Detta argument försvann helt år 1947 och det kan bero på att Stockholms rådhusrätt inte längre tog hänsyn till detta. De gav fosterföräldrarna bifall efter att de hade överklagat det första nekande beslutet. Det andra argumentet, som de finska myndigheterna använde, var att de biologiska föräldrarna eller föräldern i Finland hade en möjlighet att ta hand om sitt eget barn. De finska myndigheterna ville undvika ”onödiga” adoptioner och gick över de finska föräldrarnas beslut i frågan. I dessa fall var ”barnets bästa” för finska myndigheterna också ”samhällets bästa”.

De svenska myndigheterna hade från början varit väldigt restriktiva angående adoptionerna av finska krigsbarn. Stockholms rådhusrätt lyssnade på de finska myndigheternas argument att neka en adoption och följde först deras linje. Rådhusrätten hade tagit ett principiellt beslut i frågan. Om finländarna inte accepterade adoptionen, skulle inte domstolen ge bifall i adoptionsärendet. Efter att fosterföräldrarna hade överklagat adoptionsärendet i rådhusrätten, fick de i alla fall adoptera. Man hade skaffat nya intyg och rekommendationer och fosterföräldrarna hade kontakter, som endast de som tillhörde de högsta socialklasserna kunde använda sig av. De kunde kritisera både de finska och de svenska myndigheterna och fosterföräldrarna erinrade rådhusrätten om att det var faktiskt de svenska domstolarna som hade

sista beslutanderätten i adoptionsärenden. De finska myndigheterna antingen gav sitt bifall till adoptionen efter överklaganden eller att den svenska domstolen beslöt i frågan utan att skicka vidare ärendet till en förnyad prövning till Finland. Hjälpkommitténs Lars Östberg uttalade sig aktivt i dessa adoptionsfrågor. Han ändrade sin åsikt från början av kriget från att inte rekommendera några adoptioner till att år 1948 understryka den svenska domstolens oinskränkta bestämmanderätt i finska krigsbarnsadoptioner.

Källor och litteratur

Otryckta källor

Stockholms stadsarkiv, Stockholm

Rådhusrätten Förmynderskapsavdelning och förmyndarkammarens arkiv,
Stockholms Rådhusrätts 1 avd. Protokoll, Domböcker 1946-1947, Rotel I-IV

Sveriges Riksarkiv, Stockholm

Hjälpkommittén för Finlands barn arkiv,
F VI: 1-2 Handlingar rörande adoptionsärenden
Ö Ib: 13 Tidningsklipp kronologisk serie 1946
E VII: II Finska Socialministeriets barnförflyttningskommitté, Kuratorsexpeditionens
korrespondens 1946-1947
FI vol.2 Handlingar ordnade i ett dossiersystem
A II: vol. 2 Hjälpkommitténs protokoll

Tryckta källor

Periodica

Barnavård och Ungdomsskydd, årgång 25, 1950, (Stockholm 1950)

Litteratur

Carlgren Wilhelm M	<i>Mellan Hitler och Stalin. Förslag och försök till försvars- och utrikespolitisk samverkan mellan Sverige och Finland under krigsåren</i> (Uddevalla 1981)
Edwardsen Liikkanen, Annu	<i>Med lapp om halsen (Det får inte hända igen), 70.000 finska krigsbarn 1939-1946</i> (Helsingborg 1995)
Hirdman, Yvonne	<i>Att lägga livet till rätta – studier i svensk folkhemspolitik</i> (Helsingborg 1990)
Janfelt, Monika	<i>Stormakter i människokärlek. Svensk och dansk krigsbarnhjälp 1917-1924</i> (Åbo 1998)
Kavén, Pertti	<i>70 000 små öden. Finlands krigsbarn.</i> (Högfors 1994)

- Lagnebro, Lillemor *Finska krigsbarn* (Umeå 1994)
- Lindgren, Cecilia, *”Han slösar all sin kärlek på gossen”, Adoptionsärenden behandlade vid Stockholms rådhusrätt 1925* (Linköping Universitet 1996)
- Lindgren, Cecilia “What is ‘in the best interest of the child’, Notions of biological and social kinship in Swedish adoption policy 1917-1970” (2001) Red. Söderlind, Ingrid, *Uppväxt, familjeförändringar och barns bästa. Om familjeliv som offentlig angelägenhet och vardaglig praktik.* (Institutet för framtidsstudier, Stockholm 2002)
- Norman, Hans *Från Bergslagen till Nordamerika*, Studia Historica Upsaliensia nr: 62 (Uppsala 1974)
- Svensk Författningssamling 1931
- Svensk Författningssamling 1942

Bilagor

Bilaga 1

1/2

Socialgruppsindelning av fosterföräldrarna i Stockholm, som ville adoptera finska krigsbarn år 1946 och 1947

Socialgrupp	År	
Yrke/titel	1946	1947
Socialgrupp I		
I a Storföretagare, Godsägare		
Brukspatron	-	-
Direktör	3	2
Fru	3	2
Fabrikör	-	-
Godsägare	-	-
Grosshandlare	-	1
Fru	-	1
Skeppsredare	-	-
I b Högre tjänsteman, akademiker		
Ingenjör	3	2
Fru	3	2
Läkare, veterinär	1	1
Fru	1	-
Officer	3	-
Fru	3	-
Präst	-	-
Tjänsteman	-	1
Fru	-	1
Univ. och högskolelärare	1	-
Fru	1	-
Övriga	-	-
I c Adel		
Friherre m.fl.	-	-
Total socialgrupp I	22	13
<hr/>		
Socialgrupp II		
II a Småföretagare inom industri och handel, hantverkare med mästartitel		
Företagare inom hotell- och restaurang	-	-
Företagare inom livsmedel	-	1
Fru	-	1
Handlande	1	2
Fru	1	2
Övriga	-	-
II b Lägre tjänstemän, affärsanställda, arbetsledare		
Affärsanställda	1	4
Fru	-	2
Arbetsledare	3	-
Fru	3	-
Lärare	1	2
Fru	-	1
Sjuksköterska	-	1
Tjänsteman	7	8
Fru	7	8
Underofficer	-	-
Övriga	-	-
Total socialgrupp II	24	33

Socialgrupp III Bönder, brukare, arrendatorer

Arrendatorer	-	-
Lantbrukare	-	-
Övriga	-	-
Total socialgrupp III	-	-

Socialgrupp IV Hantverkare utan mästartitel, kvalificerade yrkesarbetare

Hantverkare	-	1
Fru	-	1
Järnvägsarbetare	-	-
Yrkesarbetare inom industrin	2	2
Fru	2	2
Kyrkvärd	-	-
Övriga	-	-
Total Socialgrupp IV	4	6

Socialgrupp V Okvalificerade arbetare inom industri- och stadsnäring

V a Arbetare inom ind. Och hantverk	-	2
Fru	-	2
Övriga	-	-

V b Jordbruksarbetare, anställda inom husligt arbete

Lantbrukare, soldat m.fl.	-	-
Total socialgrupp V	-	4

Oidentifierbara

Änkefru	-	-
Fru	-	20
Fröken	-	-
Herr	-	-
Namn	-	-
Okänd	-	5

Total antal	50	55
--------------------	-----------	-----------

Källa: Stockholms Rådhusrätt 1 avd. Protokoll, Domböcker 1946-1947, Rotel I-IV

Socialgruppsindelning av finska biologiska föräldrar till de barn, som skulle adopteras av svenska fosterföräldrar i Stockholm år 1946 och 1947

Socialgrupp	År	
Yrke/titel	1946	1947
Socialgrupp I		
I a Storföretagare, Godsägare		
Brukspatron	-	-
Direktör	-	-
Fabrikör	-	-
Godsägare	-	-
Grosshandlare	-	-
Skeppsredare	-	-
I b Högre tjänsteman, akademiker		
Ingenjör	-	-
Läkare, veterinär	-	-
Officer	-	-
Präst	-	-
Tjänsteman	-	-
Univ. och högskolelärare	-	-
Övriga	-	-
I c Adel		
Friherre m.fl.	-	-
Total socialgrupp I	-	-
Socialgrupp II		
II a Småföretagare inom industri och handel, hantverkare med mästartitel		
Företagare inom hotell- och restaurang	-	-
Företagare inom livsmedel	-	-
Handlande	-	-
Övriga	-	-
II b Lägre tjänstemän, affärsanställda, arbetsledare		
Affärsanställda	1	2
Arbetsledare	-	-
Lärare	-	-
Sjuksköterska	-	-
Tjänsteman	1	3
Underofficier	-	-
Övriga	-	-
Total socialgrupp II	2	5
Socialgrupp III Bönder, brukare, arrendatorer		
Arrendatorer	-	-
Lantbrukare	-	-
Övriga	-	-
Total socialgrupp III	-	-
Socialgrupp IV Hantverkare utan mästartitel, kvalificerade yrkesarbetare		
Hantverkare	-	-
Järnvägsarbetare	1	1
Yrkesarbetare inom industrin	6	-
Kyrkvärd	1	-
Övriga	-	-
Total Socialgrupp IV	8	1

Socialgrupp V Okvalificerade arbetare inom industri- och stadsnäring

V a Arbetare inom ind. Och hantverk	7	16
Övriga	-	-

V b Jordbruksarbetare, anställda inom husligt arbete

Lantbrukare, soldat m.fl.	1	6
Total socialgrupp V	8	22

Oidentifierbara

Änka	-	-
Fru	-	-
Fröken	-	-
Herr	-	-
Namn	-	-
Okänd	32	27

Total antal	50	55
--------------------	-----------	-----------

Källa: Stockholms Rådhusrätt 1 avd. Protokoll, Domböcker 1946-1947, Rotel I-IV